

MÄÄRUS

Võru

17.12.2008 nr 53

Võru valla arengukava 2008-2013
aastateks läbivaatamine ja täiendamine

Võttes aluseks *Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse* § 37 punkt 7, § 22 lg p 7,
laekunud ettepanekud ja Võru Vallavalitsuse seisukoha
Võru Vallavolikogu

M ä ä r a b :

1. Täiendada arengukava punkt 3.1 arenguvisioni alalõiku punkt 14 - varustada lasteaiad IT-vahenditega.
2. Täiendada arengukava punkt 3.3 arenguvisioni täiendava alalõiguga:
Arenguvisioni elluviimiseks:
 - 2.1. Jätkata huvihariduse omandamise toetamist ja selle teenuse ostmist Võru linna huvihariduskoolidest ja MTÜ-dest. Huviharidust omandab valla lastest ca 300 õpilast Võru linnas (Võru Muusikakool, Võru Spordikool, MTÜ Aila Näpustuudio, judoklubis REI, MTÜ-s Spordiklubi Budokai, MTÜ-s Kunstistuudio Krisepto, MTÜ-s ProFit Võru Huvikeskus, MTÜ-s Hilaro Loovuskool, tantsurühmas Hopser, tantsuklubis Maarja) ning valla kulutused aastas ulatuvad üle 2 mln. krooni.
 - 2.2 Jätkata huviringide tegevuse toetamist Parksepa ja Puiga koolis.
 - 2.3 Korraldada ka edaspidi valla poolt töö-ja puhkelaagreid suvisel koolivaheajal;
 - 2.4 Toetada erinevaid organisatsioone noorte koolivaheaegade sisustamisel ja ürituste korraldamisel;
 - 2.5 Toetada Võru Noortekeskuse tegevust rahaliste vahenditega ja ürituste korraldamisel.
 - 2.6 Soodustada jätkuvalt alevike ja külade mittetulundusühingute tegevust kohaliku omaalgatuse tasandil (projektide kirjutamine, vahendite leidmine oma tegevuse rahastamiseks) ning nooretetubade-ja klubide loomist ning nende tegevust.
 - 2.7 Väimela Tervisekeskuse baasil käivitada huvialaringid noorukite vaba aja sisustamiseks;
 - 2.8 Koostöös tervisenõukogu ja noortekeskusega organiseerida loenguid, õppepäevi ja üritusi alkoholi-ja narkomaaniaprobleemide ennetamiseks.

3. Täiendada arengukava punkt 3.4 visiooni alalõiku punkt 8 - renoveerida Parksepa vabaõhulava ja korrastada laululava ümbrus ning järve äär.
4. Täiendada arengukava punkt 4.1 arenguviseiooni punkt 1 alljärgnevalt:
Maade munitsipaliseerimine: Jätkata osaliselt Võrumaa Kutsehariduskeskuse haldusalas olevate maade munitsipaliseerimist ning vallavalitsusele kuuluvate ehitiste ja rajatiste juurde (puurkaevud, puhastusseadmed, sotsiaalmajad-objektid, teed, haljasalad, köögiviljamaad, lasteaiad, kool, parklad jms.) ning ka endiste (1940. aasta seisuga vallale Kasaritsa ja Võru vallale kuulunud) valla maade munitsipaliseerimist.
5. Täiendada arengukava punkt 4.2 valla teed arenguviseiooni järgmiselt:
 - 5.1. Iga-aastase detailse teehooldekava koostamine.
 - 5.2. Pika-ajalise valla teehooldekava koostamine.
6. Täiendada arengukava punkt 5.3 ühisveevärk,- kanalisatsioon ja puhastusseadmed arenguviseiooni alalõiku punktiga 7-osaleda hajaasustuse veeprogrammis.
7. Täiendada arengukava punkt 5.5 keskkonnakaitse ja jäätmemajandus punkt 3 - koostöös Võru linnaga segaolmejäätmete ümberlaadimisjaama projekteerimine ja rajamine Umbsaare külla või Võru reoveepuhasti territooriumile.
8. Määrus jõustub 22.12.2008.a.

Priit Süden
Volikogu esimees

Kinnitatud Võru Vallavolikogu
määrusega nr 29 21.11.2007.a.
Täiendatud Võru Vallavolikogu määrusega nr.53
17.12.2008.a.

VÕRU VALLA ARENGUKAVA AASTATEKS

2008 – 2013

SISUKORD

<u>*SISSEJUHATUS</u>	
<u>*VÕRU VALLA ARENGUKAVA PÕHIMÕTTED</u>	
<u>*VÕRU VALLA AJALOOLINE ARENG</u>	5
<u>SISSEJUHATUS</u>	5
<u>VÕRU VALLA ARENGUKAVA PÕHIMÕTTED</u>	5
<u>VÕRU VALLA AJALOOLINE ARENG</u>	6
1. <u>VÕRU VALLA ASEND * TERRITOORIUMI JAOTUS * VALLA OMAPÄRA</u>	6
1.1 <u>VÕRU VALLA ASEND</u>	6
1.2 <u>TERRITOORIUMI JAOTUS</u>	7
1.3 <u>VALLA OMAPÄRA</u>	7
2. <u>ASUSTUSTIHEDUS * ALEVIKUD: KOSE, VÄIMELA, PARKSEPA * KÜLAD * RAHVAARV, SELLE STRUKTUUR JA KOOSSEIS * SUHTED NAABRITEGA</u>	8
2.1 <u>ASUSTUSTIHEDUS</u>	8
2.2 <u>ALEVIKUD: KOSE, VÄIMELA, PARKSEPA</u>	8
2.3 <u>KÜLAD</u>	9
2.4 <u>RAHVAARV, SELLE STRUKTUUR JA KOOSSEIS</u>	10
2.5 <u>SUHTED NAABRITEGA</u>	10
3. <u>ALUSHARIDUSE, ÜLDHARIDUSE JA KULTUURI INFRASTRUKTUUR * NOORSOOTÕ, SPORT, PUHKEKOHAD JA PUHKEMAJANDUS * TURISM * VAATAMISVÄÄRSUSED * SOTSIAALHOOLEKANNE * MEDITSIINILINE TEENINDAMINE JA TERVISHOID</u>	11
3.1 <u>ALUSHARIDUSE INFRASTRUKTUUR</u>	11
3.3 <u>NOORSOOTÕ</u>	13
3.4 <u>KULTUURI INFRASTRUKTUUR</u>	14
3.5 <u>SPORT</u>	15
3.6 <u>PUHKEKOHAD JA PUHKEMAJANDUS</u>	17
3.7 <u>TURISM</u>	17
3.8 <u>VAATAMISVÄÄRSUSED</u>	18
3.9 <u>SOTSIAALHOOLEKANNE</u>	19
3.10 <u>MEDITSIINILINE TEENINDAMINE JA TERVISHOID</u>	21
4. <u>MAAREFORM, VALLA TEED</u>	22
4.1 <u>MAAREFORM</u>	22
4.2 <u>VALLA TEED</u>	23
5. <u>ELAMUMAJANDUS: SOOJAVARUSTUS, ÜHISVEEVÄRK- KANALISATSIOON JA PUHASTUSSEADMED * ETTEVÕTLUS * KAUBANDUS * VALLA EELARVE</u>	23
5.1 <u>ELAMUMAJANDUS</u>	23
5.2 <u>SOOJAVARUSTUS</u>	26
5.3 <u>ÜHISVEEVÄRK, -KANALISATSIOON JA PUHASTUSSEADMED</u>	26
5.4 <u>ETTEVÕTLUS</u>	28
5.5 <u>KESKKONNAKAITSE JA JÄÄTMEMAJANDUS</u>	29
5.6 <u>VALLA EELARVE</u>	29

***SISSEJUHATUS**
***VÕRU VALLA ARENGUKAVA PÕHIMÕTTED**
***VÕRU VALLA AJALOOLINE ARENG**

SISSEJUHATUS

Käesoleva arengukava koostamisel on lähtutud endisest arengukavast. Arengukava kajastab Võru valla arenguprognose ja -perspektiive järgneva viieks aastaks 2008 -2013.

Arengukava koostamisel on arvestatud valla ajaloolist asukohta maakonnas: vald piirab rõngana maakonna keskust -Võru linna-, mistõttu on valla elanikel linnaga palju kokkupuutekohti nii majanduses, sotsiaalelukondlikus sfääris, meditsiinis ja tervishoius kui ka kultuuri- ja hariduselus.

Võru valla arengukava on koostatud vallavalitsuse korraldusega moodustatud töögrupi poolt ja selles on arvestatud valla elanike igapäevaprobleemidest tingitud ettepanekuid, mis on kooskõlas Eesti Vabariigi seadustega.

Valla arengukava, mida vajaduse korral täiendatakse ning parandatakse, on töö ja tegevuse aluseks kõigile valla allasutustele ja vallavalitsusele.

Arengukavas planeeritakse koostööd teiste omavalitsustega (informatsiooni vahetamine, vajadusel ka abistamine). Valla mitmekülgse arengu huvides on vajalik säilitada sõprussuhted Saaremaa Leisi vallaga, samuti on plaanis luua uusi kontakte ühe-kahe omavalitsusüksusega välisriikidest.

VÕRU VALLA ARENGUKAVA PÕHIMÕTTED

Arengukava on dokument, mis sätestab Võru valla arengu põhisuunad, üld- ja detailplaneeringu vajaduse ning infrastruktuuri arendamise alused ja vajaduse.

Võru valla arengu põhisuundadeks on hariduse ja kultuuri edendamine ning valla tasakaalustatud arengu tagamine.

Valla arengu prioriteetideks on:

1. koolieelsete lasteasutuste kaasajastamine, nende majandusliku olukorra parandamine;
2. üldhariduskoolide igakülgne arendamine;
3. tingimuste loomine vallaelanike kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks, spordiga tegelemiseks, vaba aja veetmiseks;
4. valla teedevõrgu korrashoid ja renoveerimine ning infrastruktuuri arendamine.

Arengukava kajastab valla elu hetkeolukorda, määratleb iga konkreetse eluvaldkonna arengu sisu ja suuna aastate lõikes. Rahalised vahendid planeeritakse konkreetse aasta eelarvega.

Võru valla asukohast tingituna ei ole valla elanikkonna vähenemist ette näha. Vallasiseselt on aga prognoositav inimeste ümberasumine linna ümbritsevasse asulatesse ja suvilapiirkondadesse (elamutesse, mis on ümber ehitatud suvemajadest). Seega kolib vallasiseselt järjest rohkem inimesi elama suurematesse asulatesse: Väimelasse, Kosele, Parksepassse, Puigale. Väiksemate asulate elanikkond väheneb noorte ja ettevõtlike inimeste osas.

Põllumajanduse, metsanduse ja puidutöötluste aladega tegelevate inimeste arv väikeasulates väheneb, töödandjaks kujunevad suurtalunikud ja suurfirmade kohalikud filiaalid. Valla elanikkonnale pakub tööd ka Võru linn.

Neid eeldatavaid arengusuundi arvestades saab piiritleda valla eri piirkondade vajadusi infrastruktuuri väljaarendamisel. See on aluseks valla üldplaneeringu ning looduskaitseliste ja tiheasustusega alade detailplaneeringu koostamisel.

VÕRU VALLA AJALOOLINE ARENG

Võru valla haldusse kuuluval Roosisaarel (Tamula järve läänekaldal) teostatud väljakaevamised viitavad inimeste elutegevusele siin juba II aastatuhande algul.

Võhandu jõe paremal kaldal asus Kirumpää linnus, mille kohta mainitakse ajaloolistes andmetes, et see ehitati 1322. aastal kaitseks ohustavate idanaabrite vastu. Venemaa tsaari Ivan Groznõi sõjakäigul läänealadele 1558.a. see Tartu piiskopkonna haldusse kuulunud tornlinnus hävitati.

Rootslaste valitsemise ajal linnus taastati ja see tegutses maakaitse halduskeskusena, mille ümber kerkis taas kaupmeeste ja käsitöölise asula. Uuesti hävis linnus Põhjasõja ajal 1700-1721.

Hävitatud kantsi lähiümbruskonda tekkisid uued halduskeskused: Võru, Vastse- ja Vana-Kasaritsa, Väimela. Võrumõisast on juttu 1590.a., Puigast (Puika) 1638. aastast, Väimelast 1403. aastast. Võru linn asutati Võrumõisa keskusse 1784. aastal. Õigus linnale maa ostmiseks saadi Katariina II ukaaasiga Riia kindralkuberneri makstud 57000 kuldrubla eest.

Iseseisev Võru maakond loodi 1783.aastal Kanepi, Põlva, Rõuge, Räpina Urvaste ja Vastseliina kihelkonnast. Võru vald kuulus Põlva kihelkonda. Ajalooliselt tekkis Võru vald Võru ja Aleksandri valla liitmisel Põlva ja Rõuge kihelkonna äärealadele.

1939. aastal, seoses valdade vähendamise ja Eesti Vabariigi, jäid praegusele Võru valla territooriumile Võru ja Kasaritsa vald. Muudatuste järel jäid vallad loodud piirides, suurus ja hulgas Eestis selliseks 1945. aastani. Samas moodustati Võru vallas Väimela, Kääpa, Loosu - Navi külanõukogu ja Kasaritsa vallas Nursi, Uue-Kasaritsa ja Vana- Kasaritsa külanõukogu.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadusega 17. juunist 1954.a suurenes Väimela külanõukogu territoorium Loosu - Navi ja Kääpa külanõukogu ja tolleaegse Räpina rajooni Tsolgo külanõukogu juurdeliitmise teel. Kasaritsa külanõukogust liideti Nursi külanõukogu Rõuge külanõukogu territooriumiga.

1960. aastal likvideeriti Väimela külanõukogu. Järve kolhoosi territoorium liideti Lasva külanõukoguga. Likvideeriti Kasaritsa külanõukogu, omavahel ühendati V. Kingissepa ja Lembitu kolhoosi territoorium ja Võru- Kubija liideti endise Väimela külanõukoguga. Uueks nimeks sai Võru külanõukogu, mis jäi püsima pikaks ajaks. Seoses Võru linna kasvu ja osa Väimela külanõukogu liitmisega Lasva külanõukogu territooriumiga on endise Kasaritsa ja Väimela külanõukogu piir, mis asus põhja pool raudteed, peaaegu kadunud, küll aga mäletavad seda nende paikkondade vanemad elanikud.

Võttes aluseks 1989. aasta 10. novembri "Kohaliku omavalitsuse aluste seaduse", otsustas Võru külanõukogu taastada Võru valla kui omavalitsusüksuse endise valla piirides. Seaduslikult fikseeriti Võru vald 19. detsembril 1991, kui anti välja vastav tunnistus, mida hoitakse Võru Vallavalitsuses.

1. VÕRU VALLA ASEND * TERRITOORIUMI JAOTUS * VALLA OMAPÄRA

1.1 VÕRU VALLA ASEND

Võru valla geograafiline asend on maakonna teiste valdadega võrreldes soodne.

Võru vald asub maakonna põhjaosas, piirnedes Põlva maakonna Laheda vallaga, ida- kirde suunas Võru maakonna Lasva, ida-kagu suunas Vastseliina, lõuna suunas Haanja, edela suunas Rõuge, loode suunas aga Sõmerpalu vallaga.

Võru vald piirab Võru linna ebakorrapärase rõngana. Valga-Petseri raudtee poolitab Võru valla lõuna- ja põhjapoolseks osaks. Tallinn-Tartu-Võru-Luhamaa tee 49,9 Võrumaad läbivast kilomeetrist 22,4 kilomeetrit kulgeb valla territooriumil, jagades territooriumi kirde ja edelapoolseks osaks. Need tegurid mõjutavad soodustavalt valla arengut ja elanike elu.

1.2 TERRITOORIUMI JAOTUS

Valla põhjatipust lõunatippu on 20,1 ja läänetipust idatippu 16,9 kilomeetrit. Võru vald on territooriumilt Antsla ja Rõuge valla järel 202,2- ruutkilomeetrise pindalaga maakonnas kolmas, rahvaarvult 4998 elanikuga esimene.

Valla territooriumil on 38 haldusüksust, sealhulgas neli küla - Hannuste, Kusma, Lapi ja Raudsepa- ennistati 1999. aastal.

Maakonna kümnest alevikust asuvad Väimela, Parksepa ja Kose Võru vallas. Rahvaarvult on Väimela ja Parksepa maakonnas suuremad, pakkudes vallasiseselt tööd nii kohalikele kui ka teiste valdade elanikele. Väimela ja Parksepa juhtpositsioon lähiaastatel eeldatavasti säilib.

Väimela alevik on kujunenud tänu Võrumaa Kutsehariduskeskusele Võru linna kõrval teiseks arvestatavaks maakonna hariduskeskuseks. See soodustab maakonna, valla, konkreetset aga Väimela aleviku arengut, kuid lisab ka kohustusi sotsiaalelukondliku, teeninduse ja kaubanduse alal.

Parksepa säilitab tuntuse ja arenguvõimalused 500 - 550 õpilasega pikaajaliste sporditraditsioonidega keskkooli tõttu, kus koostöös Võrumaa Kutsehariduskeskusega on rakendatud gümnaasiumi osas eelkutsõpet.

Kose alevik säilitab Võru linna puhketsooni staatuse. Suvisel tööperioodil aleviku elanike arv mitmekordistub. Nii looduslikult soodus asukoht, kaunite järvede vahetu lähedus kui ka kahe tiheda liiklusega maantee - Võru- Verijärve (Tallinn - Tartu - Võru - Luhamaa) ja Võru Haanja (Kose-Käbli) - ristumiskoht loovad võimaluse sellel valla osal areneda ja muuta kvaliteetsemaks elukondlikku teenindamist ja kaubandust.

Valla küladest on areneva potentsiaaliga Puiga ja Navi, Tagaküla. Puiga külas on arenenud puidutööstus ja autoteenindus. Puiga Põhikool külakeskusena loob arenemiseks eriliselt soodsad võimalused. Navi külaelu edendab Navi Külaselts.

Enamik Võru valla külasid on aga tööjõuallikaks eelkõige Võru linnale, ka oma valla suurematele ettevõtetele.

Kõikides Võru valla küldes peab soodustama igasugust omaalgatusliku (rahvusliku-paikkondliku, traditsioonide ja omapäraga) tootmise tekkimist ja selle arenemist tulutoovaks tegevuseks.

Vallas on mitmeid hõredalt asustatud, aga ka asustamata, rikkumata loodusega piirkondi nagu Tamula ja Vagula ümbrus ja Kütiorg. Valla arengule tervikuna on tähtsad Roosisaare sild ja valla alevikke ühendavad jalgrattateed.

1.3 VALLA OMAPÄRA

1. Võru valda läbivad kõik Võrru suubuvad ja väljuvad maanteed. Enamikul nendest maanteedest kurseerivad reisijateveo autobussid võimaldavad Võru valla elanikele ühenduse eelkõige maakonna keskuse, naabervaldade, teiste maakondade ja linnadega, lapsi sõidutab koolibuss. Valla elanikele muutuvad linnas pakutavad teenused kättesaadavamaks.

Lisaks ühendavad valla suurimaid haldusüksusi (alevikke) linnaliinibussid: Võru-Väimela-Parksepa-Võru, Võru-Kose-Puiga-Võru, ka Võru-Linavabrik ja Võru-Haigla suund, mis samuti on soodsad mõnedele Võru valla külade elanikele.

2. Võru valla territooriumil paikneb kõikides Võrust väljuvates suundades kokku 1177 aianduskrunti, nendest:

Väimela suunal	150 omanikku
Konnametsa, Võrumõisa suunal	260
Linavabriku suunal	55
Kose, Meegomäe suunal	440
Haanja, Kolepi suunal	90
Võlsi suunal	58

Aianduskruntide eeskujulik hooldamine ja korrashoid on tagatiseks, et Võru linn on kõikidest suundadest ümbritsetud heakorrastatud haljasvööndiga. Viimastel aastatel on hoogustunud

aianduskruvidel elamute ehitamine aastaringseks kasutamiseks. Sellega seonduvalt on oluliselt tõusnud vajadus infrastruktuuri arendamise järele eelnimetatud piirkondades.

2. ASUSTUSTIHEDUS * ALEVIKUD: KOSE, VÄIMELA, PARKSEPA * KÜLAD * RAHVAARV, SELLE STRUKTUUR JA KOOSSEIS * SUHTED NAABRITEGA

2.1 ASUSTUSTIHEDUS

2008. aasta 01.jaanuari seisuga elab Võru valla territooriumil kolmekümne viies külas ja kolmes alevikus kokku 4998 inimest, mis teeb rahva asustustiheduseks 24,9 inimest ühele ruutkilomeetrile.

2.2 ALEVIKUD: KOSE, VÄIMELA, PARKSEPA

Võru valla haldusüksused – külad ning alevikud - asuvad lõuna ja põhja pool Võru linna. Territooriumi ajaloolisest jaotusest, geograafilistest oludest, põliselanike tavadest lähtuvalt vaatleme valla arengut nii tervikuna kui osapooliti.

1. Kose alevik asub lõuna pool Võru linna, linna keskusest 4,5 kilomeetri kaugusel Võru-Verijärve ja Kose-Käbli maantee hargnemiskoha kolmnurgas Pappjärve, Valgjärve ja Verijärve kaldal. Aleviku ja linna vahel kurseerivad linnaliinibussid marsruudil Võru-Kose-Puiga-Kose-Võru, samuti Võrust Vastseliina ja Haanja suunas väljuvad maaliinibussid. Alevikus elab 620 inimest. Alevik on ühendatud linna tsentraalse kanalisatsioonisüsteemiga. Teenindustevõteteks on alevikus bensiinijaam ja Johnny toiduainetekauplus. Aleviku looduslikult kaunis ümbrus ja siin paiknevad aianduskruvid loovad aiandushuvilistele ja ka teistele puhkajatele ning tervisesportlastele soodsad vaba aja veetmise võimalused. Valla eestvedamisel on rajatud alevikku mänguväljak.

2.Väimela alevik asub põhja pool Võru linna, linna keskusest 5,7 km kaugusel. Aleviku poolitab Võru-Põlva maantee. Läänest piirab alevikku Puskaru-Väimela (endine vana Võru-Tartu) maantee. Alevik asub Mäe- ja Alajärve kaldal. Aleviku ja linna vahel kurseerivad linnaliinibussid marsruudil Võru-Väimela-Parksepa-Väimela-Võru ja Võrust Põlva ja vana Tartu maanteed väljuvad autobussid.

Alevikus on hästi välja arendatud elanike teenindamise struktuur. Väimelas on valla perearstikeskus, maakonna ainuke ujula, Väimela Lasteaed Rukkilill, kaks kauplust, sidejaoskond, söökla ja raamatukogu. Aleviku tööstusala arendamine on loonud soodsad võimalused ettevõtluse arendamiseks ja laiendamiseks.

Alevikus elab 693 inimest. Olulist elanike arvu kasvu alevikus ette näha ei ole. Võrumaa Kutsehariduskeskuse hoonete baasil areneb ja paraneb aleviku ja selle ümbruskonna elanikkonna elukondlik teenindamine.

3. Parksepa alevik asub samuti põhja pool Võru linna, linna keskusest 7,2 km kaugusel. Endine Võru-Tartu, praegune Puskaru-Väimela maantee eraldab Parksepa Keskkooli ülejäänud alevikust, mille põhjapiiril asub Kanariku järv. Järve heakorrastatud ümbrus koos laululavaga on aleviku elanike puhkeürituste toimumispaigaks. Alevikus on loodud MTÜ Kodukotus Parksepa, kelle eestvedamisel on koostatud aleviku arengukava.

Aleviku ja linna vahel kurseerivad linnaliinibussid marsruudil Võru-Väimela-Parksepa-Väimela-Võru ja endist Võru- Tartu maanteed pidi sõitvad liinibussid.

Alevikus on elanikkonna teenindamiseks kauplus, lasteaed, raamatukogu, rahvamaja, mis asub koolimajas.

Valla kolmest alevikust on Parksepa noorima elanikkonnaga.

Parksepa alevikus elab 712 inimest. Parksepa on kõige tihedama asustusega alevik maakonnas.

Loodussõbralik elukeskkond, infrastruktuuri hea kättesaadavus, tootmise arenemine ja uute

töökohtade loomise võimalus võib Parksepa elanike arv suurened. Seega võib edaspidi alevikus areneda individuaalelamuehitus.

Arenguvisioon:

- * Valla kaasaaitamisel taastada ja välja ehitada Väimela staadionikompleksi kuuluvad spordirajatised;
- * Võrumaa Kutsehariduskeskuse ja Väimela Tervisekeskuse baasil käivitada huvialaringid noorukite vaba aja sisustamiseks;
- * individuaalelamuehituse soodustamiseks alevikes tuleb toetada maa- aluste kommunikatsioonide väljaehitamist ja teede ehitamist.
- * jätkata Verijärve ümbruse matkaradade heakorrastamist;

2.3 KÜLAD

Lõuna pool Võru linna ja Valga- Petseri raudteed on Võru valla haldusterritooriumil 23 küla: Hannuste, Juba, Kasaritsa, Kolepi, Koloreino, Kusma, Käätsõ, Lompka, Meegomäe, Meeliku, Mõisamäe, Mõksi, Nooska, Palometsa, Puiga Raudsepa, Räpo, Sika, Tootsi, Umbasaare, Vana-Nursi, Verijärve ja Võlsi. Külanimed Hannuste, Kusma ja Raudsepa ennistati 1999. aastal.

Nendes külates elab 1634 inimest, moodustades valla üldisest elanike arvust 32,7%. Üle saja elanikuga külasid on kolm: Meegomäe - 251, Puiga - 372 ja Verijärve - 113 inimest. Alla kahekümne elanikuga külad on 19 inimesega Umbasaare, 17 elanikuga Mõisamäe, 14 inimesega Raudsepa ja 11 inimesega Kusma.

Rahvaarvult 372 inimest - on Puiga valla suurim küla, kus töötab 1993/94 õppeaastast Puiga Algkool, millest sai 2000/ 2001 õppeaastal üheksa klassikomplektiga põhikool. 01.11.2003.a valmis Puiga kooli juurdeehitus, mis tagab kooliperlele õppetöö tervisekaitse nõuetele vastavates klassiruumides. Puiga Põhikool on jõudnud õppetasemelt maakonna põhikoolide paremate hulka. Koole sisustatakse kaasaegse õppetehnikaga, mis on üheks eelduseks kooli arenemisel ja maakonna teiste koolide seas konkurentsivõimelisem.

Kooli hoones töötavad ka Puiga rahvamaja ja Puiga raamatukogu. Elukondlikult tähtsate asutuste koondumine ühte majja on maaelanikule soodsam. Külas on heal järjel elanike teenindamine. Suuremateks ettevõteteks on sõiduautode tehnohooldus, remontimine ja autolammutus, metalli- ja puidutöötlemine. Kõik need ettevõtted pakuvad tööd Puiga ja valla ümberkaudsete külade elanikele.

Puiga küla on kõige noorema elanikkonnaga haldusüksus Võru vallas. Küla ja linna vahel kurseerivad linnaliinibussid marsruudil Võru-Kose-Puiga-Kose-Võru ja Kose-Käbli maanteed pidi sõitvad maaliinibussid, mis peatuvad ka Puigal. Küla on kompaktne.

Rohkem tuleb hoolitseda heakorra eest, eriti tootmishoonete ümber, sest enamjaolt piirnevad need Võru-Haanja maanteega, mis on turistide marsruudiks. Puiga reoveepuhasti rekonstrueeriti 2002.aastal.

Põhja pool Võru linna ja Valga- Petseri raudteed kuulub Võru valla haldusse 12 küla: Kirumpää, Kärnamäe, Lapi, Loosu, Navi, Raiste, Roosisaare, Tagaküla, Vagula, Võrumõisa, Võrusoo ja Väiso. Kaheteistkümmes külas elab 1339 inimest, s.o 26,8% valla elanikest. Üle saja elanikuga külasid on 7: Kirumpää - 153, Loosu - 185, Navi - 257, Raiste - 140, Tagaküla - 117, Vagula - 140, Võrumõisa - 206. Alla kahekümne elanikuga külasid on kaks: Võrusoo - 15 inimest ja Kärnamäe - 18 inimest.

Tootmispotentsiaalilt on arenemisvõimelisem 257 inimesega Navi eesotsas Jaagumäe tootmistaluga. Areneb ka 140 elanikuga Raiste.

Tulevikus omab arengupotentsiaali ka väike 34 elanikuga Roosisaare. Uus Roosisaare jalakäijate sild ja puhtaveeline Vagula rand meelitavad ligi turiste. Roosisaarele on rajatud kaasaegne tenniseväljak ning mitmekülgsete ajaveetmisvõimalustega Kuningatalu puhkekompleks.

Navi külas on loodud MTÜ Navi Külaselts, Puiga külas MTÜ Aktiivsete Puigalaste Selts. Tagakülas tegutseb MTÜ Kungla Laulu-ja Mänguselts, mille baasil saab kohalikku initsiatiivi kasutades arendada ümbruskonna seltsitegevust: organiseerida küla kokkutulekuid, tähtpäevi, kohtumisi naaberküla inimestega. Kaardistama peaks ka Tagaküla vaatamisväärsused: Taara hiis, Blundsi vaksal, Trallimägi, Ussisoo, Viinakua lohk, Tinapuu järv.

Külade ümbruse reostamise vältimiseks tuleb tulevikus üle minna korraldatud jäätmeveole. Külades ja alevikes elavate elanike arvu kasv hoogustub eelkõige aktiivse ehitustegevuse tulemusel.

Arenguvisioon:

- Toetada kohaliku omaalgatust külades
- Osaleda külade poolt läbiviidavates projektides.

2. 4 RAHVAARV, SELLE STRUKTUUR JA KOOSSEIS

2008.a. 1.jaanuari seisuga elab Võru valla haldusterritooriumil 4998 inimest, mis moodustab maakonna elanike üldarvust (39 058) 12,8%. Meessoost on vallas 2528 ja naissoost 2470 elanikku

2000.-2006. aastani sündinuid, seega eelkooliealisi on vallas 328. 7 - 18- aastasi noorukeid on vallas 824 ehk 16,4% elanike üldarvust.

2006. aastal oli Võru vallas naissoost elanikke (alates 18. eluaastast ja vanemad) 2021 ehk 40,2% valla elanike üldarvust.

2006. aastal oli Võru vallas meessoost elanikke (alates 18. eluaastast ja vanemad) 1954 ehk 38,8% valla elanike üldarvust.

Pensionieas (alates 63.eluaastast ja vanemad) on vallas 920 inimest ehk 18,3% elanike üldarvust - mehi 352, naisi 568.

Valla elanike üldarvust 4998 elab alevikes 2025 ehk 40,5% elanike üldarvust.

Võru valla 35 külas elab 2973 elanikku. Võru valla külade praegust elujõulisust maakonna teiste küladega võrreldes näitab olukord, et Võru vallas kuus alla 20 elanikuga küla.

Sündimus Võru valla rahvastiku arvu aastani 2012 oluliselt ei suurenda. Iive oli positiivne ainult 1998. aastal. Võru vallas sünnib aastas 40-50 last.

Inimesi tuli Võru valda kuni 2006. aastani juurde, kuna noored pered asusid siia elama, vanemad kolisid laste või lapsed vanemate juurde, aiamaju hakati kasutama elumajadena, ka hoogustus individuaalehitus.

Sündimuse suurenemiseks on tähtis, et inimesed suudaksid ise endaga toime tulla. On vaja, et inimesed tunnetaksid kindlust, et ka aasta pärast on neil töökoht ja eluase, mis tagavad inimväärse elu.

Võru valla 2875-st tööealistest inimesest on 52 töötute või töötusijate nimekirjas. Vastavalt Eesti üldisesele majadustõusule on tööpuudus oluliselt vähenenud, kuid võib lähiaastatel suurenedada.

Võru vallas sündis 2005.-2007. aastani 140, suri aga 178 inimest. Seega sündis sellel perioodil Võru vallas 38 inimest vähem, kui suri.

2. 5 SUHTED NAABRITEGA

Suhted naabervaldadega on põhiliselt omavalitsuste liidu tasemel. Elulistest vajadustest lähtuvalt sõlmitakse ja arendatakse aga ka otsesuhteid teiste asutuste ja ettevõtetega, põhiliselt sotsiaal-, kultuuri- ja hariduselus.

Suuruse ja asendi tõttu ei soovi Võru vald liituda teiste omavalitsusüksustega. Oleme veendunud, et sellise töö ümberkorraldamisega kulutused haldusaparaadile ei vähene, kuid praeguseks niigi nõrk side "vald-vallaelanik" muutub veelgi nõrgemaks. Stabiliseerimata majanduse ja elatustaseme juures ei ole ühinemine antud ajahetkel elanikkonnale vastuvõetav ega rakendatav.

Koostööd tuleb arendada esmajärjekorras Võru linna ja naabervaldadega. Võru linnaga koostöös on loodud Võru Noortekeskus, valla pensionärid võtavad aktiivselt osa MTÜ Võru Päevakeskuse tööst. Koostöös Võru linnaga viiakse läbi erinevaid arendusprojekte nt. Kubija Rolleriraja arendamine jne. Kokkupuutevaldkonnad tuleb ühiselt välja töötada.

Võru vald soovib algatada regulaarseid kokkusaamisi Võru linna ja naabervaldadega hariduse, meditsiini, turismi ja puhkemajanduse ning jäätmekäitluse ja looduskaitse küsimustes. Nendes eluvaldkondades on ühise tegevuse kooskõlastatus ja ladus koostöö kõige vajalikum mõlemale osapoolle.

Võru valla sõprusvallad on Saaremaal Leisi vald, Soomes Vehma vald. Eelkõige on loodud koostöö kultuuri –ja spordi valdkonnas.

3. ALUSHARIDUSE, ÜLDHARIDUSE JA KULTUURI INFRASTRUKTUUR * NOORSOOTÖÖ, SPORT, PUHKEKOHAD JA PUHKEMAJANDUS * TURISM * VAATAMISVÄÄRSUSED *SOTSIAALHOOLEKANNE * MEDITSIINILINE TEENINDAMINE JA TERVISHOID

3.1 ALUSHARIDUSE INFRASTRUKTUUR

1. Alusharidus on lüli pidevhariduse süsteemis, tugev vundament kogu edasisele haridusteele. Varajase ea arengu ja õppimise stimuleerimine vajab toetust. Oluline on kasvukeskkond, suhtlemisoskus, sotsiaal-emotsionaalne panus. Igasse lapsesse tuleb suhtuda kui erilisse, kellele on sünniga kaasa antud loendamatu hulk võimeid ja andeid, mille avastamine ja arendamine vajab professionaalsete pedagoogide ja täiskasvanute abi. Lasteaiatöötajatel tuleb maksimaalselt pingutada selleks, et vanemad mõistaksid koostöövajadust laste kooliks ettevalmistamisel.

Võru vallas on kolm koolieelset lasteasutust:

- **Väimela lasteaed Rukkilill**, milles on 5 rühma kuni 102 lapsega, töötajaid 27; Loodud on sobitusrühm erivajadusega lastele.
- **Parksepa lasteaed**, milles on 3 rühma kuni 60 lapsega, töötajaid 21;
- **Puiga lasteaed Siilike**, milles on 3 rühma kuni 70 lapsega, töötajaid 20;

Lasteaiad paiknevad valla suuremates asustatud punktides ja lasteaedades käivad põhiliselt oma valla lapsed, kuid vabade kohtade olemasolul võetakse lasteaeda ka teiste omavalitsuste lapsi.

Arenguvision:

1. väärtustada valla tasandil lasteaeda kui alushariduse andjat;
2. tagada alushariduse omandamise võimalus kõigile valla lastele;
3. pakkuda turvalist, tervislikku ja õpielamustele orienteeritud keskkonda;
4. koostöö perearstide, logopeedi, lastepsühhiaatri vahel laste tervise ja õpisuutlikkuse tagamiseks;
5. tagada lasteaedades seadusandlusele vastav meditsiiniline teenindamine;
6. hariduslike erivajaduste õigeaegne avastamine ja abi osutamine koolieelses eas, vastava õpetajakoolituse leidmine ja läbiviimine pedagoogide jaoks abivajava lapse märkamiseks;
7. kasutada kaasaegseid õppevahendeid –meetodeid;
8. lasteasutuste pedagoogide vaheline koostöö, liikumine arendustegevuses “Kvaliteetlasteaias” suunas;
9. tõhustada tööd lapse sotsiaal- emotsionaalsel arendamisel ja koolivalmiduse saavutamisel;
10. kindlustada lasteaiatöötajatele koolitöötajatega võrdväärne töötasu;
11. tagada oma lasteaias ja piirkonna lastele transpordivõimaluse lasteaeda tulekuks;
12. tunnustada pedagooge vallasiseselt;
13. luua hariduslike erivajadustega lastele võimalus käia valla lasteaias.
14. varustada lasteaiad IT-vahenditega.

On tekkinud vajadus Puiga Lasteaia juurdeehituse teostamiseks. Samas vajavad kõik kolm Võru valla lasteaeda remonti ja õuealade atraktsioonide täiustamist.

Lasteaiahoonete tehnilist seisukorda arvesse võttes on vajalikud investeeringud:

- hoonete elektrisüsteemi uuendamiseks;
- lasteaiahoone vee-, kanalisatsiooni-, ventilatsioonisüsteemide- ja kütetorustiku väljavahetamiseks;

- mänguväljakute renoveerimiseks ja ehitamiseks vastavalt ohutusnõuetele ja laste vajadustele;
- õueteede renoveerimiseks;
- välisfassaadi kapitaalremondiks
- Puiga lasteaia juurdeehituse projekteerimiseks ja ehitamiseks.

Parksepa lasteaias pakutakse laste hoiuteenust alates lapse 1,2 eluaastast, Väimela lasteaias alates 1,5 eluaastast ja Puiga lasteaias 1,8 eluaastast. Kõigil lasteaedadel on kehtiv arengukava.

Parksepa ja Väimela lasteaia saab ühtse juhtimise alla viia, kui lasteaedadesse jääb alla 40 lapse (3+3 rühma). Õppekasvatustegevus toimuks eraldi majades ühise juhataja, majandusjuhataja, tervishoiutöötaja, liikumis- ja muusikaõpetajaga, mõeldav oleks ka asendamine ning avariiolekorras teise maja kasutamine.

3.2 ÜLDHARIDUSE INFRASTRUKTUUR

Võru vallavolikogu ja vallavalitsus on kuulutanud noortele kvaliteetse hariduse kindlustamise valla prioriteediks. Kodu lähedal koolis käivaltel lastel tekib tavaliselt tugevam kodukohatunne, mis on hiljem määravaks teguriks elukoha valikul.

Kasvavas koolidevahelises konkurentsisis tuleb erilist tähelepanu pöörata kohapeal antava hariduse tasemele ja õpilaskoha maksumusele. Koolidel koostada oma arengukavad, mis kajastavad konkreetseid meetmeid haridustaseme tõstmiseks, erivajadustega lastega tegelemiseks, täienduskoolituse korraldamiseks, kultuuri ja hariduse lähendamiseks, heakorra parandamiseks.

Õpilaste arv valla üldhariduskoolides on muutuv ja see sõltub valla elanike kindlustatusest tööga, samuti ka elamispinna asukohast. Laps pannakse õppima võimalikult vanemate töökohta lähedale kooli, et lapse koolitee ühtlasi maksimaalselt vanemate teega tööle.

Kui lapsel/lastel tekib aja vältel koolis, kus käidi ema-isa käekõrval, "oma kooli" tunne, siis tõsise põhjuseta kooli ei vahetata. Samuti on tarvis läbi mõelda ja edendada huvitegevust, värvata tööle oma ala hästi tundvad inimesed.

Õpilaste arvu valla koolides mõjutab transpordi korraldatus lapse elukoha ja kooli vahel.

Õpetamise sisu muutub tänapäeval kiiresti, sellest on tingitud pidev vajadus õpetajate kaadri täiend- ja ümberõppeks, kutse- ja elutee planeerimise nõustamise järele.

Koolides on rakendunud uus õppekava.

Keskastmest alates tuleb õppekavasse lülitada karjäärinõustamine. Kõik lõpetajad nii põhi- kui keskkoolis ei siirdu ega pääse edasi õppima. Sellepärast on tarvis koolides tutvustada erialasid, mida vajavad valla ning maakonna ettevõtted.

Praegu on Võru vallas kaks üldhariduskooli:

* **Parksepa Keskkool** - 508 õpilasega, 24 klassikomplekti ja 40 õpetajat;

* **Puiga Põhikool** - 150 õpilasega, 9 klassikomplekti ja 20 õpetajat.

Koolide juures on lastel võimalus osaleda huvialaringides: töötavad laulukoorid, kunsti- ja ainingid. Õpilased võtavad osa aineolümpiaadidest, konkurssidest, spordivõistlustest. Parksepa Keskkoolil on korralik võimla ja jõusaal, välisväljakud ja kunstmurukatte ning välisvalgustusega jalgpalliväljak, kus on võimalik tegeleda mitmesuguste spordialadega - korvpall, võrkpall, kergejõustik, jalgpall. Puiga Põhikooli juures on välisväljak, kus on samuti võimalik mängida korv- ja võrkpalli ning staadion ja jõusaal. Kooli saali kasutavad nii õpilased kui ka kohalikud elanikud sportimiseks. Puiga Põhikooli juurdeehitusena valmis spordihoone, mis avardab piirkonna sportimisvõimalusi.

Koolides on vajalik tõhustada tugi-ja abiõpet.

Arenguvisioon:

1. pakkuda oma piirkonna lastele konkurentsivõimelist haridust, toetada Parksepa Keskkooli ja Võrumaa Kutsehariduskeskuse koostööd kutseõppe korraldamisel;
2. kindlustada koolidesse kvalifikatsiooninõuetele vastav personal;
3. teadvustada, et kool ja õpetajad on lastevanemate teenistuses laste igakülgse arendamise - süvendada koostööd õpetaja- õpilase ja lapsevanema vahel;

4. luua igakülgset võimalust laste tervise arendamiseks (põhi- ja keskkooli kehalise kasvatusõpetamise tingimustele vastavate spordiväljakute ja ruumide täiustamine), tagada koolides seadusandlusele vastav meditsiiniline teenindus;

5. säilitada koolide omanäolisus, kujundada koolide traditsioone;

6. korraldada õpilasvedu, lisaks valla bussile kasutada firmasid, mis pakuvad vastavat teenust;

7. teha koostööd teiste omavalitsustega, et võimaldada erivajadustega lastele hariduse omandamist.

8. tõhustada tugiõppe süsteemide arendamist ja selleks vajalike eripedagoogide leidmist ja töölevõtmist haridusasutustes.

Arenguvisiooni elluviimiseks:

1. jätkata koolide IKT- vahendite juurdeostmist ja moderniseerimist; koolides arendada E-koolile üleminekut;

2. suurendada koolide rahalisi vahendeid õppevahendite muretsemiseks;

3. viia Parksepa Keskkooli spordiväljakud vastavusse 500 õpilaskohaga kooli vajadustele, tellida selleks renoveerimisprojekt;

4. jätkata Puiga Põhikooli spordiväljaku väljaehitamist;

5. remontida pidevalt mõlema kooli ruume ja uuendada nende sisustust;

6. leida võimalused Parksepa Keskkooli kui maakondlikult tähtsa haridusasutuse kapitaalremondi läbiviimiseks.

7. leida rahalised vahendid Parksepa kooli juures asuva nn. Vana koolihoone renoveerimiseks ja kasutuselevõtmiseks.

3.3 NOORSOOTÖÖ

Noorsootöö on tingimuste loomine noori arendavaks tegevuseks, mis võimaldab neil vaba tahte alusel tegutseda väljaspool perekonda, õppekava ja tööd. Noorsootöö sisuks on noorte (7-26-aastaste) sotsiaal-, kultuuri- ja tervisekasvatus, mis soodustab noorte vaimset ja füüsilist arengut.

Parksepa Keskkoolis ja Puiga Põhikoolis on noortel võimalus osaleda huvialaringide töös. Valla spordiorganisatsioonid (Väimela Spordiklubi, Parksepa Spordiklubi, Puiga APS, Spordiühing Virmar) pakuvad spordiüritusi, võistlusi ning treenimisvõimalusi noortele. Väimela Tervisekeskuse ruumides on võimalik teismelistel noortel osaleda aeroobika, lauatennise- ja ujumistreeningutel ning – võistlustel.

Võru valla õpilastest õpib pidevalt Võru linna huvialakoolides ligikaudu 130 õpilast, lisaks käib sama palju õpilasi MTÜ –des (MTÜ-s Aila Näpustuudio, judoklubis REI, MTÜ-s Spordiklubi Budokai, MTÜ-s Kunstistuudio Krisepto, MTÜ-s ProFit Võru Huvikeskus, MTÜ-s Hilario Loovuskool, tantsurühmas Hopser, tantsuklubis Maarja).

Võru Vallavalitsuse ja Võru Linnavalitsusega koostöös on loodud MTÜ Võrumaa Noortekeskus.

Arenguvisioon:

1. teha alkoholismi- ja narkomaaniavastast ennetustööd;

1. jätkata huviharidust omandavate laste materiaalset toetamist;

2. planeerida ja korraldada noortele töö- ja puhkelaagreid, malevaid;

3. pöörata rohkem tähelepanu koolivaheaegade sisustamisele;

4. vabatahtlikkuse alusel leida tugiisik noortele, kes on pahuksis seadusega, tõrjutud, toimetulematud;

5. toetada igakülgset Võru Noortekeskuse tööd.

6. soodustada külades kohalikku algatust ja noorteklubide ning alevikesse noortetubade loomist

7. leida juurde vahendeid jõusaalide moderniseerimiseks kaasaegsete vahenditega.

8. rajada liikluslinnakuid koolide-ja lasteaedade juurde

Arenguvisiooni elluviimiseks:

1. Jätkata huvihariduse omandamise toetamist ja selle teenuse ostmist Võru linna huvihariduskoolidest ja MTÜ-dest . Huviharidust omandab valla lastest ca 300 õpilast Võru linnas (Võru Muusikakool, Võru Spordikool, MTÜ Aila Näpustuudio, judoklubis REI, MTÜ-s Spordiklubi Budokai, MTÜ-s Kunstistuudio Krisepto, MTÜ-s ProFit Võru Huvikeskus, MTÜ-s Hilaro Loovuskool, tantsurühmas Hopser, tantsuklubis Maarja) ning valla kulutused aastas ulatuvad üle 2 mln. krooni.
2. Jätkata huviringide tegevuse toetamist Parksepa ja Puiga koolis.
3. Korraldada ka edaspidi valla poolt töö- ja puhkelaagreid suvisel koolivaheajal;
4. Toetada erinevaid organisatsioone noorte koolivaheaegade sisustamisel ja ürituste korraldamisel;
5. Toetada Võru Noortekeskuse tegevust rahaliste vahenditega ja ürituste korraldamisel.
6. Soodustada jätkuvalt alevike ja külade mittetulundusühingute tegevust kohaliku omaalgatuse tasandil (projektide kirjutamine, vahendite leidmine oma tegevuse rahastamiseks) ning nooretetubade- ja klubide loomist ning nende tegevust.
7. Väimela Tervisekeskuse baasil käivitada huvialaringid noorukite vaba aja sisustamiseks;
8. Koostöös tervisenõukogu ja noortekeskusega organiseerida loenguid, õppepäevi ja üritusi alkoholi- ja narkomaaniaprobleemide ennetamiseks;

3.4 KULTUURI INFRASTRUKTUUR

Omavalitsuse ülesandeks on rahvuskultuuri säilitamine, kaitsmine ja populariseerimine ning selle arengut soodustavate tingimuste loomine, kultuuriloolise eripära arendamine ja säilitamine. Eesmärgiks on pakkuda inimestele nende elukohas mitmekülgset vaba aega sisustavat ning vaimseid võimeid ja esteetilist meelt arendavaid võimalusi eneseteostamiseks ja meelelahutuseks.

Vallal on vaja säilitada olemasolev kultuuriasutuste võrk. Samuti tuleb püüda säilitada koduküla kultuuritraditsioone. Klubide, seltside, liitude ning muu ühistevõrgu kaudu peab leidma ja püüdma ellu äratada seni veel kasutamata külatraditsioone. Senisest enam tuleks tähelepanu pöörata seltsitegevuse mitmekesistamisele (enam huviringe, kursusi, õppepäevi, ühisüritusi, väljasõite jne.) ja noorte kaasamisele nende töösse.

Peamiseks probleemiks on materiaalsete vahendite nappus. Oma paikkonna maine tõstmiseks peaks pidevalt ning koostöövalmilt tegutsema kõik piirkonna kultuuri- ja haridusasutused. Ühiselt tuleks leida tee, kuidas teadvustada Võru valda väljaspool valla, maakonna ja vabariigi piire.

Pikaajaliste traditsioonidega MTÜ Tagaküla Laulu-Mängu Selts Kungla, mis tegutseb endises Kungla rahvamajas, korraldab mitmesuguseid üritusi piirkonna elanikele.

Võru valla lõunapoolsesse külge jääb Puiga külatraditsioone turgutav MTÜ „Aktiivsete Puigalaste Selts“. Noorte inimeste eestvedamisel korraldatakse talgud ja ühissetevõtmisi.

2006.a. valmis Navi Seltsimaja Euroopa Liidu struktuurfondide abirahadega. Hoone on leidnud aktiivset kasutamist nii külaelanike kui ka lähipiirkonna inimest poolt. Tegutsevad mitmed ringid (line-tantsu ring, seltskonnatants, spordiring jne.) korraldatakse külapidusid ja traditsioonilisi spordiüritusi.

Võru vallas on järgmised kultuuriasutused:

1. Parksepa rahvamaja

Parksepa rahvamaja kasutab oma tööks Parksepa Keskkooli ruume.

- Puhkpilliorkester Kungla, mis on väga pikaajaliste traditsioonidega. 2008.a suvel tähistab orkester oma 130. tegevusaastat. Orkestris mängib 30 inimest. Tänu noorte mängijate kollektiivi kaasamisele on orkester arenev, vanu traditsioone jätkav ja elujõuline. Traditsiooniks on kujunenud Kungla puhkpilliorkestri aastapäeva tähistamine külaliskollektiivide osavõtul, külalisesinemised, Võrumaa ja Tallinna laulupidudel osalemine.
- rahvatantsurühm Tsuaa Sulatsõ, mis 2008.aasta sügisel tähistas 30. aastapäeva;
- eakate kapell Asjapuud;
- kaks lauluansamblit;
- folklooriringid lastele ja täiskasvanutele;
- line-dance rühm

Parksepa Rahvamaja haldusalas on Parksepa laululava, mille omapära tuleb säilitada ja mis vajab renoveerimist.

Parksepas Kanariku 7 on elanikel võimalik saunas käia ning saalis on võimalus korraldada kohviõhtuid, reisimuljeid pajatada, käsitööd teha.

2. Puiga rahvamaja

Puiga rahvamaja kasutab tööks Puiga Põhikooli ruume. Puiga rahvamaja nime all tegutsevad järgmised ringid:

- * Kolepi segakoor (asutatud 1870), mis on väga pikaajaliste traditsioonidega ja milles osaleb 30 lauljat ümberkaudsetest küladest ja taludest;
- * savi- ja nahkehistöö ring ;
- * rahvatantsuring;
- * sõnakunstiring;
- * aeroobikaring.

Viimased ringid on tegutsenud aastaid, huviliste olemasolu on muutnud need elujõuliseks. Osa võtavad nii lapsed kui ka täiskasvanud. Traditsiooniliseks on muutunud Kolepi segakoori aastapäevakontserdid ja külalisesinemised, Tuglase päeva ja võrukeelsete näitemängude päeva korraldamine, jõulupeod, vastla- ja jaanipäeva tähistamine, ühised spordivõistlused ja –peod.

Vald peab väga oluliseks raamatukogude säilitamist, sest raamatukogud on omalaadseteks seltsi- ja kohaliku teabeelu keskusteks. Raamatukogu baasil korraldatakse kohalikele elanikele kokkusaamisi, kultuuriüritusi, nõupidamisi, samuti tegutsevad raamatukogud internetipunktidenä.

Võru vallas on tegevuses järgmised külaraamatukogud:

1. Puiga raamatukogu

Puiga raamatukogu töötab Puiga Põhikooli ruumides 1996. aastast alates. Fondis on 15 220 raamatut ja ajakirja. Raamatukogu külastab aastas üle 300 lugeja. Teenindatavate arv on 1300.

2. Kirepi raamatukogu

Raamatukogu asub korrusmajas Kose alevikus Valgjärve 4. Fondis on 9500 raamatut ja ajakirja. Raamatukogu külastab aastas üle 440 lugeja. Teenindatavate arv on 1001.

3. Parksepa raamatukogu

Parksepa raamatukogu asub Parksepa alevikus Kanariku 7. Fondis on 12 575 raamatut ja ajakirja. Raamatukogu külastab aastas üle 440 lugeja.

Arenguvisioon:

1. jätkata Parksepa Keskkooli ja Puiga Põhikooli arendamist valla antud maanurga haridus- ja kultuurikeskusena;
2. jätkata mõlemas kultuurikeskuses traditsioone, korraldada üritusi igale eale;
3. tähistada tuntud kultuuriinimestega seotud paigad, tutvustada neid inimesi ning jäädvustada nende tegevus kirjasõnas;
4. tähistada endised koolikohad mälestuskivide või – tahvlitega;
5. aidata kaasa Kungla ja Navi seltsimajade muutmisele küla kultuurikeskuseks, tagada vallapoolne abi maja haldamisel ja projektide kirjutamisel;
6. toetada Võrumaa Kutsehariduskeskuse raamatukogu Väimela aleviku elanikkonna teenindamisel võrdväärselt valla raamatukogudele planeeritud raamatufondi soetamiseks eraldatud summas.
7. toetada kohalikku omaalgatust;
8. renoveerida Parksepa vabaõhulava ja korrastada laululava ümbrus ja järve äär.

3.5 SPORT

Omavalitsuse eesmärk spordi valdkonnas on luua elanikele eneseteostamise võimalused, arendada inimeste kehalisi võimeid, tugevdada tervist ning sisustada vaba aega. Töö sihtgrupiks on

eelkõige noored, eakad ja puuetega inimesed. Sporditöö tugineb vallas võrdselt elanike omaalgatusele ja elanikes sportimise vastu huvi tekitamisele. Tähtis ülesanne on valla halduses olevate spordirajatiste remontimine, vajadusel ka rekonstrueerimine ja uute hoonete ehitamine. Jätkatakse rahvarohkete spordiürituste läbiviimist.

Võru vallas tegutsevad Parksepa Spordiklubi, Väimela spordiklubi Altius, spordiühing Virmar ning MTÜ “Aktiivsete Puigalaste Selts”.

Siserajatised:

* Väimelas asub nelja 25 meetri pikkuse rajaga maakonna ainuke ujula. Väimela Tervisekeskuses on võimalus tegeleda vesivõimlemise ja ujumise, aeroobika, lauatennise- ning *squashimänguga*. Tervisekeskuses on lastebassein ja solaarium.

* Parksepa Keskkoolis on 36x18x7,8- mõõtmeline spordisaal ja jõuharjutusseadmetega jõusaal.

* Puiga Põhikooli on rajatud jõusaal ning 2008.a. sügisel valmis Puiga Põhikooli juurdeehitusena Puiga Spordihoone, mille haldamiseks on loodud SA Puiga Spordihoone.

Võru valla elanikud löövad aktiivselt kaasa nii Võru linna kui ka teiste omavalitsuste spordiühingute töös.

Välisrajatised:

Võru vallas on järgmised välisrajatised sportimiseks:

- Parksepa Keskkooli kahe ringrajaga staadion, peasirgel on staadionil 3 rada; kunstmurukatte ja välisvalgustusega minijalgpalliväljak.
- Väimelas 400 meetri ringraja pikkusega staadion, mille peasirgel on 6 telliskivipuru kattega rada;
- Tenniseväljakud Väimelas ja Roosisaarel (erahalduses);
- matka-ja suusarajad ning velokrossi rajad Kütioru puhkekeskuses;
- kergliiklustee Võru-Väimela-Parksepa vahel.
- Väimela tallid – ratsaspordi harrastamiseks.
- Matkarada ümber Väimela Alajärve.
- Rullirada Kubijal.
- Puiga Põhikooli staadion

Arenguvisioon:

1. jalgrattateede rajamine Võru linnast väljuvate maanteed äärde: Võru- Kose, Kose – Puiga (kaasates riiklikke, mitmesuguste programmide ja fondide vahendeid, võimalusel teisi omavalitsusi);
2. rekonstrueerida Parksepa Keskkooli sportimiseks mõeldud välisrajatised vastavaks 500 õpilaskohaga keskkoolile;
3. renoveerida Parksepa suusarada ja Andsumäe suusahüppemägi, osaleda nende haldamises;
4. toetada jätkuvalt klubilist tegevust;
5. jätkata traditsiooniliste spordiürituste korraldamist;
6. korraldada Võru-Väimele maanteejooksu, tervisekäimise päevi, võistlusi ujulas;
7. korraldada Parksepa Keskkooli võimlas rahvusvahelist korvpalliturniiri ja Võrumaa korvpallipäevi;
8. jätkata Parksepa Spordiklubi poolt korraldatavaid Võru Tänavakorvpalli võistlusi, pidada perespordipäevana valla kevadisi ja talviseid spordipäevi.
9. jätkata suurematesse keskustesse lastele mänguväljakute rajamist, renoveerida olemasolevaid spordirajatisi.
10. toetada sportimis-ja puhkamisvõimaluste väljaehitamist ja arendamist MTÜ-de, puhketalude ja eraettevõtjate poolt.

3.6 PUHKEKOHAD JA PUHKEMAJANDUS

Võru vallas asuvad puhkekohad on rohkem linna kui kohalike elanike meelispaigad. Sama kehtib ka valla territooriumil linna piiravate aiandusühistute aianduskruntide kohta, mis kuuluvad enamasti linnaelanikele.

Võru Maavalitsuse määrusega nr. 158 22. 6. 90. moodustati Võru maakonnas Haanja Looduspark, mille piiridesse jääb ka osa Võru valla territooriumist. Looduspargi territooriumile ei rajata tööstusettevõtteid. Sellel territooriumil peab säilima olemasolev looduskeskkond ja ökoloogiline tasakaal. Piirkond pakub võimalusi ekskursionideks ja tervisematkadeks nii talvel kui suvel.

RMK Puhkekohad Võru vallas on Kublitsa järve ääres ning Verijärvel.

Üheks kaunimaks kohaks Võru vallas on Verijärve ümbritsev park-mets maaliliste vaadete, ürgsete paikade ja tänaseni teadaolevate legendidega.

Teiseks valla puhkemajanduse väljaarendamise kohaks võiks olla Roosisaare, Tamula ja Vagula järve ümbrus. Koht on sobiv suvitamiseks. Kohalike elanike initsiatiivil (maa olemasolul ka vallal) oleks sinna võimalik rajada korralik väliujula, paadisadam ja elukondlike mugavustega (elekter, vesi, tualett) mitmes suuruses kämpingud.

Reisijatele-möödasõitjatele, matkajatele ja ka paiksetele elanikele oleks võimalik kohalikul initsiatiivil teenuseid pakuda ka väiksemate järvede ääres näiteks nagu Andsujärved, Valgjärv, Väimela Mäejärv jt.

Kõik teed Kasaritsa ja Haanja kaunimatesse paikadesse viivad läbi Võru valla territooriumi.

Üheks atraktiivsemaks ja enamkasutatavamaks valla puhkepaigaks on kujunenud eravalduses olev Kütioru puhke- ja spordikeskus.

Puhkevõimalusi seene- ja marjakorjajatele pakuvad nii linna kui ka valla elanikele Võlsi, Juba ja Väimela metsad.

Arenguvisioon:

1. Seoses puhkemajanduse arendamisega vallas on vajalik koostada andmestik, milles tuleb võtta arvele kõik võimalikud puhkemajanduses kasutatavad territooriumid, huviobjektid, külastajate liikumissuunad, külastatavamad paigad ja olemas olev materiaalne baas. Need andmed peavad bukleti näol kättesaadavad olema kõikidele huvilistele.

2. Koostöös naabritega - Vastseliina, Haanja ja Rõuge vallaga - märkida maha jalgsimatka marsruudid läbi Võrumaa kaunite kohtade;

3. Teha korda Verijärve juurde laskuvad trepid (turistide busside peatuskohast Kirepi linnaliinibussipeatuses);

4. Olemasolevate supluskohtadega järvede ääres korrastada supluskohad: vedada puhast liiva, paigaldada istepingid, riietuskabiin(id), prügiurn(id), tualetid.

5. Anda välja Võru valla puhkekohti märgistav buklett;

6. Panna külastatavatesse kohtadesse üles loodust säästma ja kaitsma kutsuvad märgid;

7. Valla kaasaitamisel ehitada Väimela aleviku parkla turistidele karavanide parkimiseks ning spordi- ja puhkerajatiste kasutamiseks.

8. Heakorrastada üldkasutatavad rannad.

3.7 TURISM

Omavalitsuse tegevuse planeerimine, transpordi korraldamine, kultuuri- ja spordivaldkonna arendamine ning turvalisuse tagamine mõjutavad kõige rohkem turismi. See on kogu maailmas üks kiiremini arenevaid majandusharusid. Turism loob töökohti, toob sisse raha ning lisab otseste ja kaudsete maksete laekumise näol raha nii riigi- kui kohalikesse eelarvetesse. Võru vallal puuduvad arvestatavad võimalused turismi arendamiseks. Valla territooriumil asuvad I- turismipunktis registreeritud turismitalud ja muud turistide majutuskohti omavad ettevõtjad:

- **Arossa villa** - Nooska küla, Võrust 10 km, 30 kohta, 12 tuba (võimalus üürida kogu maja, nõupidamisruumi, basseini, järve, paati, kalastamisvõimalus, jalgrattalaenutus);
- **Kütioru mäesuusa- ning puhkekeskus** - Võrust 10 km kaugusel, 36 kohta (saun, seminariruum, matkarajad, jahiturism, slaalomivarustuse laenutus, slaalomimägi,

jalgrattad);

- **Karikakra kodumajutus** - Kose Karikakra 11, Võrust 5 km kaugusel, talvel 9, suvel 12 kohta (saun, puhketuba, ekskursioonid, auto kasutamise võimalus);
- **Side suvila** - Palometsa küla, Võrust 9 km kaugusel, 18 kohta (7 tuba) (võimalus üürida kogu maja, saun, kaminasaal, järv, ujumiskoht);
- **Kuningatalu Roosisaarel** - Võru kesklinnast 3 km jalgsi, 9 km autoga. Majutus 20 inimesele (forellipüük, telkimine, saun, väligrill, lõkkeplats, kiik);
- **Räpo turismitalu** - paikneb Võrust 8 km Vastseliina, 35 kohta (8 tuba), (võrkpalliplats, lõkkekohad, ujumisvõimalus, saun, kamina- ja banketisaal).
- **Parksepa hostel** – Tehnika 9 Parksepa alevik, Võrust 8 km autoga, jalgrattatee Võru linna ja Parksepa aleviku vahel), 10 kohta, 3 tuba, solaarium, saun, kohvik, baar.
- **Võrumaa Kutsehariduskeskuse ühiselamu** – Väimela alevik, Võrust 6 km, jalgrattatee ühendus Võru linna ja Väimela aleviku vahel, 250 voodikohta.
- **Roosisaare puhkemaja** – Roosisaare külas, Võrust 1,5 km üle Roosisaare silla, autoga 5 km; majutus 10 voodikohta, aktiivne puhkus.

Toitlustuskohad Võru vallas:

- **Hämsa kõrts**- Meegomäe külas
- **Tupsununnu pubi** – Kose alevikus, 50 kohta saalis, 20 terrassil
- **Väimela bistroo** – Väimela alevikus, 150 kohta.

Need majutuskohad loovad Võrumaad külastavatele turistidele võimaluse tutvuda Võru valla territooriumil asuvate huvi- ja vaatamisväärsustega.

Võru linna ja Võru valla alevikke Väimelat, Parksepat ja Koset ühendava jalg- ja rattatee valmimisega ühendatakse need Euro Velo projekti järgi Eesti sisemarsruuttee Murati-Võru-Põlva kaudu eurovelo jalgrattateega Valga-Elva-Tartu-Jõgeva-Rakvere-Tallinn-Haapsalu.

Väimela alevikus olemasolevad spordirajatised, Võru linna ühendav jalg- ja jalgrattateede ühendusvõrk - kõigel sellel on turismi arengut soodustav mõju. Lisaks hoogustub ka valla sotsiaalmajanduslik areng, paraneb inimeste heaolu ja tervis.

Koostöös Võrumaa Kutsehariduskeskusega konserveeriti Matussaare kabel ning ehitati varikatus.

Võrumaal toimub mitmeid traditsioonilisi üritusi, kultuurisündmusi, kontserte, rahvusvaheline folkloorifestival, laadad. Võru vald on folkloorifestivali raames toimuva lõõtsapäeva korraldaja ja sponsor, samuti toimub päeva lõpetamine Võru vallas.

Senini puudub Võru vallal visioon turismi arendamiseks, valla vaatamisväärsuste - Kirumpää linnuse varemed, Väimela mõisahoonete kompleks, vanad matmispaigad, Verijärve legend, Roosisaare vanade eestlaste asulakoht, looduslikud kaunid kohad, linnalähedane ürgne loodus – “müümiseks”.

Arenguvisioon:

1. uuendada Võru valla vaatamisväärsusi tutvustav prospekt-voldikut;
2. täiendada Võru valda tutvustavat kodulehekülge Internetis.
3. toetada turismiarendust vallas läbi puhke- ja turismiobjektide tugiinfrastruktuuri väljaarendamise (juurdepääsuteed, parkimiskohad, käigurajad, infotahvlid, viidad jne.)
4. arendada lõõtsameistrite Teppode kodukohta kui ühte potentsiaali omavat turismiobjekti vallas;
5. jätkata Võrumaa omavalitsustega koostöös Võrumaa turimishooaegade ürituste propageerimist ja korraldamist.

3. 8 VAATAMISVÄÄRSUSED

Arheoloogilised leiud Roosisaarel, Villakülas ja Kääpal tunnistavad ulatusliku asustuse olemasolu Võru valla ja selle lähedal olevatel haldusterritooriumidel juba 5000 aastat tagasi. Keskajal (1322-1558) asus linnamäel Tartu piiskopile kuuluv linnus, mida ümbritses ulatuslik

asula. Lossi ja losskonna hiilgeaeg lõppes 1558 Vene-Liivi sõjaga, kuid ka varem oli Kirumpää kui elukoht tähtis veel 150 aastat, Rootsi aja lõpuni. Kirumpää linnuse ümbrus on väikeste tõusude ja mõõnadega tihedalt asustatud olnud peaaegu 18. sajandi lõpuni. Praegu aga tähistavad seda kohta Vana- Võhandu käärus ainult üksikud talumajad, madalaks vajunud mäeküngas ning linnuse mõned maakivist varemepostid.

Väimela mõisa nime mainitakse esmakordselt 1759. aastal. Rahvasuus aga liikus see nimi juba varem, küll Wäimelaana, küll Wäimeraana. Ajaloolistes ürikutes mainitakse Väimelat 1403.a, Väimela kirikut 1647. Kirik asus kõrtsist paremat kätt, praeguse hobusekasvatuse maa-alal. Mäletamist mööda olid mõisa majapidamis- ja olmehooned ning tööliste elamud, kokku 24 hoonet, enne 1919. aasta jaanuari kõik heas korras ja kasutamiskõlblikud. Praegu on Väimelas Võru maakonna ainuke kaitse alla võetud vanade mõisahoonete ansambel, mis väärib austust ja hoidmist. Mõisakompleksile lisaks on tähtsad ka sakste matmispaik Tammemäel (1820) ja Matussaare kabel (1871).

Väimela kujunemisest tänapäeva asulaks on osa võtnud paljud eestlastest haridus- ja kultuuritegelased nagu G. Ewers, L. Kitzberg-Pappel jt.

Kasaritsast pärinev Jaan Rääpo kirjutab rahvalauluna "Haanja miis vidi lubjakiwe...", mille seadis orkestrile helilooja ja dirigent Ed. Tamm.

Puigal asus vabariigi algaaastatel Fr. Tuglase, K. Mäe, J. Vahtra, A. Tasso jt kultuuritegelaste töö- ja suvituspaik. Siin tõlkis Fr. Tuglas A. Kivi "Seitse venda".

Võru-Tartu vana maantee ääres umbes 4 km Võrust asub lõõtspillimeistri A. Teppo elukoht (1875-1959).

Pärimuse järgi asub Navi järve edelakaldal ohvriallikas, mis oli tuntud rahvasuus Silmalättena, selle järve veel arvati olevat silmi tervendav toime.

Arenguvisioon:

1. korrastada Kirumpää linnuse jalamile viiv juurdesõidutee;
2. jäädvustada mälestustahvliga ajaloo-ja kultuuritegelaste elu- ning tegevuspaigad;
3. jäädvustada rahva pärimuses säilinud Verijärve nime saamise lugu (paigaldada tahvel turistide puhke- ja peatuspaika Tallinn-Tartu- Võru- Luhamaa maantee ääres Kosel Kirepi mäel Verijärve kõrgel kaldal).

3. 9 SOTSIAALHOOLEKANNE

Sotsiaalhoolekande eesmärk ja ülesanne on abistada peamiselt seda elanikkonna osa, kes ei tule endaga toime. Abivajajatele püütakse anda abi ja toetust võimalikult tema elukoha lähedal. Kõik elanike grupid peaksid olema võrdselt väärtustatud ja vastavalt koheldud.

Praegu tegeleb sotsiaaltööga vallavalitsuses kolm ametnikku: sotsiaaltöö peaspetsialist, avahooldusspetsialist ja sotsiaaltoetuste spetsialist.

Võru vallas elab 01.01.2007.a. seisuga 1058 alaealist last. Puudub eriharidusega lastekaitse spetsialist. Lastega seotud probleeme lahendatakse sotsiaal-ja tervshoiukomisjonis. Tihedat koostööd tehakse koolide sotsiaalpedagoogidega.

Võru vallas on hooldusega kaetud 194 puudega inimest, sh. määratud hooldaja või toetusega 166, hooldusasutuses 20 abivajajat, erihooldekodus 6 ja erihooldusteenusel 2 inimest.

Võrreldes varasemate aastatega on toimetulekutoetust vajavate perede arv oluliselt vähenenud.

2004.a. taotles igakuist toimetulekutoetust keskmiselt 96 peret, 2005.a. 72 peret, 2006.a. 38 peret ja 2007.a. 33 peret.

Võru vallal puudub vanurite ja vanemliku hoolitsuseta lastele hooldusasutus. Eakad, kellele avahooldust rakendada pole võimalik, paigutab Võru vald teiste omavalitsuste hooldusasutustesse, ostes vastavat teenust.

Pakutavad sotsiaalteenused:

Sotsiaalnõustamine Isikutele vajaliku teabe andmine sotsiaalsetest õigustest ja seaduslike huvide kaitsmise võimalustest ning abistamine konkreetsete sotsiaalsete probleemide lahendamisel edaspidise toimetuleku soodustamiseks.

Eluasemeteenused Vallal on 17 sotsiaalkorterit, mida üüritakse ja antakse ajutiseks kasutamiseks isikutele või perekonnale, kes ise ei ole suutelised ja võimelised endale ja perekonnale eluaset tagama. Sotsiaalkorterit on õigus taotleda järgmistel abivajajatel:

- orvud ja vanemliku hoolitsuseta isikud, kes pöörduvad endisse elukohta tagasi lasteasutustest, sugulaste, eestkostjate või hooldajate juurest, samuti pärast õppimist õppeasutuses, kui endisse eluruumi elama asumine on võimatu;
- eakad ja puuetega isikud, kelle ei ole seadusjärgseid ülalpidajaid, kes vajavad kõrvalabi ja kelle kasutuses olevas eluruumis on raske hooldamist korraldada.
- teised isikud mõjuvatel sotsiaalsetel põhjustel;

Koduteenused Teenused, mis aitavad abivajajatel toime tulla kodustes tingimustes igapäevaeluga. Selleks tuleb tööle võtta alevikes hooldustöötajad.

Isikliku abistaja teenus Teenust osutatakse Eesti rahvastikuregistri andmetel Võru vallas elukoha aadressi omavatele sügava ja raske liikumi- või nägemispuudega isikutele, kes vajavad kõrvalist abi igapäevastes toimingutes, mida ei ole ilma kõrvalise abita võimalik väljapool kodu sooritada. Puudega isik otsib endale sobiva inimese abistajaks ja puudega isik peab olema võimeline juhendama ning koordineerima abistaja tööd.

Tugiisiku teenus Teenust osutatakse Võru vallas elukoha aadressi omavatele psüühikahäire ja vaimupuudega isikutele, kes vajavad kõrvalist abi oma toimetulekuvõime tõstmiseks ja igapäevase eluga toimetulekuks ning suhtlemisel ümbritseva keskkonnaga. Teenuse eesmärgiks on puudega inimese ühiskonda integreerimine.

Transportteenus kõigil abivajajatel on võimalik soodsatel tingimustel kasutada valla transporti.

Hooldamine hoolekandeaasutustes – **Võru vald ostab** hooldekodu teenust teiste omavalitsuste hoolekandeaasutustelt, kus viibivatele isikutele tagatakse nende eale ja seisundile vastav hooldamine.

Võru valla elanikest on praegu 10 hooldekodus 20 abivajajat. Tavaliselt oleme leidnud igale hooldust vajavale inimesele sobiva hooldusasutuse. Lähemal ajal lahendatakse hooldusteenuse ostmise AS Lõuna-Eesti Haigla baasil.

Vanemliku hoolitsuseta laste hooldusteenus – asendushooldusele suunatakse vanemliku hoolitsuseta laps, kui vanemad on surnud, teadmata kadunuks tunnistatud, kui vanemad on piiratud teovõimega, kui vanematelt võetakse ära vanemlikud õigused või kui vanemad viibivad kinnipidamiskohas.

Võru vallal puudub hooldeasutus lastele, kellest vanemad üldse ei hooli või hooldavad neid puudulikult. Seegi olukord on lahendatud : võimalik on kasutada Lõuna –Eesti Haigla AS-i lasteosakonnas asuvat turvatuba.

Eraldatavad sotsiaaltoetused:

Toimetulekutoetus –vastavalt riigi poolt kehtestatud toimetulekutoetuse maksmise korrale.

Riigieelarvest makstavad täiendavad sotsiaaltoetused -makstakse toimetulekutoetuse vahendite piisavuse korral ja on põhiliselt ette nähtud paljulapselistele peredele, puudega inimestele, üksi elavatele eakatele jt. riskigruppidele.

Hooldajatoetus - vahendid on ette nähtud puuetega inimeste sotsiaalhoolekande kulude katmiseks.

Kohaliku omavalitsuse eelarvest makstavad sotsiaaltoetused-makstakse isiku või hooldaja avalduse alusel tervise ja eluasemega seotud kulude kompenseerimiseks:ravimite, invaabivahendite, prillide ja küttepuude muretsemiseks. Antakse toetust lapse sünni puhul, aastaseks saamisel ja 1.kl mineva lapse toetust. Kompenseeritakse ka koolitoiduraha ja töövihikute ostu – riigi poolt. Antakse toetust surma puhul ja muudel erakorralistel juhtudel.

Arenguvisioon:

1. arendada ja laiendada avahooldust kui üht enam vastuvõetavat, väiksemat ressursivajadust nõudvat hooldusliiki;

2. suurendada sotsiaalkorterite arvu nii, et Võru valla igas suuremas asustatud punktis (Parksepa, Väimela, Kose, Puiga) oleksid sotsiaalkorterid;
3. rakendada täiendavalt tööle üks hooldustöötaja, kes kontrolliks ja teenindaks ka abivajavaid sotsiaalkorterite elanikke (hooldus sotsiaalkorteris on palju odavam kui hooldekodus);
4. vajadusel luua Väimela, Parksepa, Puiga lasteasutuses tingimused abivajajate üksikvanurite toitlustamiseks toiduainete hinnaga (juurdehindluseta);
5. teha sotsiaalhoolekandevaldkonnast koostööd vabatahtlikega: invaühingu ja suurte perede ühingu liikmetega;
6. jätkata perekondade toetamist lapse sünni puhul;
7. abistada vähekindlustatud ja lasterikkaid peresid osalise lasteaia- ja koolitoidu kulutuste katmise ja õppevahendite, riiete, jalanõude muretsemisega;
8. võtta võimaluse korral tööle lastekaitse- ja noorsootöötaja, kes teeb ennetustööd, õpetab abivajavaid peresid toime tulema igapäevase eluga, tugevdab sidet kooli ja kodu vahel, tegeleb erivajadustega ja tõrjutud lastega, otsib hooldusperesid, vormistab eestkosteid ja ennetab koolist väljalangemist;
10. luua puuetega inimestele (koostöös Võru linna ja teiste omavalitsustega) tingimused osavõtuks ühiskondlikust elust;
11. täiendada pidevalt Võru valla sotsiaalregistrit;
12. täiendada ja täpsustada sotsiaaltoetuse jaotamise korda vastavalt muutuvatele seadustele;
13. viia lõpule Kanariku 7 baasil päevakeskuse väljaehitamine, suurendada maja funktsioone;
14. leida sobiv asukoht hooldekodule ning koostöös naaberomavalitsustega ettevalmistada hooldekodu projekteerimine ja ehitamine.
15. kaasata eraettevõtlast sotsiaalteenuste osutamisele.
16. Väimela Tervisekeskuses luua eakatele ujumis- ja võimlemisringid;
17. Pikaajalistele töötutele anda võimalus sotsiaalseks rehabilitatsiooniks, mis peab olema inimese eneseväärikust toetav. Rehabilitatsiooniprotsessis osalemine aitab pidurdada töövõimelises eas passiivsetest riigitoetuste saajatest riskirühmade kujunemist.

3. 10 MEDITSIIINILINE TEENINDAMINE JA TERVISHOID

Meditšiini ülesandeks on inimese tervise kaitsmine ja tugevdamine, haiguste, vigastuste ja mürgistuste vältimine, diagnostika ja haiguste ravi.

Nagu kogu Eestimaal on ka Võru vallas tähelepanu keskpunktis tervishoiu esmatasand.

Esmatasandi arstiabi on kindlustatud kõik Võru valla elanikud. Ravikindlustusega hõlmamata arved tasutakse garantiikirja alusel raviteenust osutanud raviasutusele.

Kuna Võru vald asub ümber Võru linna, siis esmatasandi arstiabi osutavad kõik Võru linna Perearstid. Väimela Tervisekeskuses asuvad ka perearsti ruumid, kus teenendatakse Võru valla inimesi.

Haigla ravi osutamiseks on Lõuna Eesti Haiglas avatud 30 kirurgilist ja 4 päevakirurgia voodit. Osakonna juurde kuulub ka 2 operatsioonitoaga operatsiooniblokki.

Intensiivravi osakonnas on 6 voodikohta, mis on varustatud kaasaegse jälgimisaparatuuriga

Ööpäevaringselt on valves 1 arst, 2 eriettevalmistusega intensiivraviõde ja 1 hooldaja.

Sisehaiguste osakonnas on 50 voodikohta, tagatud on ööpäevaringne arstivalve. Osakonnas on ka privaatpalati kasutamise võimalus.

Lasteosakond asub VI korrusel 10 voodikohaga. Palatid on 1 kohalised, igas palatis on teler ning mänguasjad.

Keskuses on 20 voodikohta hooldusravi patsientidele. Patsientidele osutatakse ööpäevaringselt õendushooldusteenust, sealhulgas haiguse või füüsilise puudega kohanemisele suunatud rehabilitatsiooni. Patsientide ravi ja vajalikud uuringud korraldab keskuse arst.

Hooldusraviteenus on haigekassa kindlustusega isikutele haigekassa poolt tasustatav. Patsiendil on kohustus ise maksta 25 krooni esimese 10 voodipäeva eest (250 kr). Kodus viibiva haige suunamine hooldusraviosakonda toimub perearsti poolt.

Hooldekodus on elamisvõimalus 44 elanikul 1-, 2-, ja 4-kohalistes tubades.

Psühhiaatria kliiniku osakonnades on kokku 30 voodikohta. Nendest 15 on kohandatud raskemate psüühikahäiretega inimeste raviks.

Taastusravi Keskus asub AS Lõuna-Eesti Haigla I korrusel. Keskuse statsionaarses osakonnas on 11 voodikohta.

Vajadusel suunatakse haigeid ka Tartu Ülikooli Kliinikumi vastavatesse osakondadesse. Eriarsti abi osutatakse Lõuna Eesti Haiglas, Tartu Ülikooli Kliinikumis ja vajadusel ka Tallinna Haiglates.

Uuringuid, mida ei tehta Lõuna Eesti Haiglas, suunatakse Tartu.

Koolide teenendamiseks on haigekassal sõlmitud lepingud perearstidega, kes teostavad õpilaste profülaktilisi läbivaatusi. Parksepa Keskkoolis on velsker, kes töötab iga päev.

Võrumaa Kutsehariduskeskuse õpilasi teenendab Väimela perearst.

Vallas on tööle rakendatud 0,25 kohaga vallaarst, kes korraldab ravikindlustega hõlmamata inimeste arstiabi ja koostöös Tervisekaitsetalitusega tervisekaitse ja –kontrolli alast tööd. Hambaravi osutab Võru valla elanikele Diakoonia hambaravi ja Võru linnas töötavad hambaraviasutused.

Probleemid:

Taastusravi ja rehabilitatsioonivõimaluste vähene kättesaadavus.

Ravimite ja tervishoiuteenuste kallinemine (hambaravi)

Lasteaedades meditsiinitöötajate puudumine.

Vähene elanikkonna terviseteadlikkus.

Vanurite ja liikumispuudega inimeste suhtlemisvaegus.

Arengusuunad:

Tervisliku ja turvalise arengu tagamine lastele ja noortele.

Tervise arenemist ja säilimist soodustava elu-, õpi- ja töökeskkonna tagamine.

Tervislike valikute ja eluviiside soodustamine.

Vajadustest lähtuva õiglase ja tulemusliku tervishoiusüsteemi arendamine.

Ülesanded:

1. Tervislike eluviiside propageerimine
2. Osaleda valla elanike vajadusi rahuldavas meditsiiniteenuste osutamises
3. Osalemine maakonna ja riigi terviseinfo kogumisel, analüüsi- ja jälgimissüsteemi arendamisel terviseedenduslikes projektides.
4. Alkoholismi, narkomaania ja suitsetamise ennetustegevuse tõhustamine laste ja noorte hulgas.
5. Toetada valla elanike, gruppide ja organisatsioonide tervisliku elukeskkonna kujundamist.

4. MAAREFORM, VALLA TEED

Valla ülesanne on leida kohalikule ressursile otstarbekas ja seaduspärane kasutusviis, kooskõlas seadusega jaotada neid vajadusel tootjate vahel ümber.

Maad, metsa, veekogusid ja maapõuevarasid tuleb käsutada ratsionaalselt, arvestades kehtivaid seadusi ja normatiive.

Maa, metsa, veealade ja maapõuevarade kasutuspõhimõtted juhivad seadusandluse poolt määratud piirangutest ning juba olemas olevast kasutusest, asukohast ja keskkonnast.

Piirangute rakendamiseks ja nende kehtestamiseks on igal üksikul juhul maa tagastamise küsimustega tegelevatel ametiisikutel vajalik võimalike tekkivate ekstsesside vältimiseks veel kord tutvuda sellel alal välja antud seaduste ja määrustega.

Võru vallal on kehtiv valla üldplaneering, millega sätestatakse üldised maakasutus ja ehitustingimused vallas. Võru valla üldplaneering kehtestati 2008.a. kevadel.

4.1 MAAREFORM

Enamjaolt on maareform lõppenud.

Arengukava perioodi lõppedes peaksid olema ostueesõigusega erastamised ja tagastamised lõpetatud.

Järgneva viie aasta peamiseks tööks maareformi osas jääb kasutusvalduste seadmine vabadele põllumajandusmaadele, riigi omandisse jätmine, vallale vajalike maade munitsipaalomandisse taotlemine ning pooleliolevate munitsipaalmaade lõpuni vormistamine.

Arenguvisioon:

1. Maade munitsipaliseerimine: Jätkata osaliselt Võrumaa Kutsehariduskeskuse haldusalas olevate maade munitsipaliseerimist ning vallavalitsusele kuuluvate ehitiste ja rajatiste juurde (puurkaevud, puhastusseadmed, sotsiaalmajad-objektid, teed, haljasalad, köögiviljamaad, lasteaiad, kool, parklad jms.) ning ka endiste (1940. aasta seisuga vallale Kasaritsa ja Võru vallale kuulunud) valla maade munitsipaliseerimist.

Tõenäoliselt tekib vajadus ka nn. mõne endise aianduskooperatiivi maade munitsipaliseerimiseks, kuna MRS §-id seda teatud kodanikele ei võimalda (Väiso, Räpina mnt.2,3 vastas olevad maad).

2. Vajalik on leida munitsipaliseeritud maa-aladele rahalised vahendid detailsemate planeeringute koostamiseks.

3. Lahendada hooldekodu (vanadekodu) jaoks maa reserveerimise küsimus.

4. Rahaliste vahendite planeerimine rajatavate kergliiklusteede aluste maade väljaostuks liinil Kose-Puiga ja Kose- Vastseliina (teeluse maa väljaotmiseks eraisikutelt).

5. Üldkasutatavate teede väljamõõdistamine ja nende tööde teostamiseks rahaliste vahendite leidmine.

4. 2 VALLA TEED

Prioriteetideks on :

* teede korrastustööd

Võru valla teed inventariseeriti 2005.a., mille käigus loodi valla teede register. Iga-aastaselt peaksid lisaks lumetõrjele toimuma järgmised teedeholdustööd:

- kevadine kohalike maanteedee hõõveldamine(esimesel võimalusel);
- kraavide ja truupide ehitus ning remont ;
- kruusa pealevedamine kõige hädavajalikumatesse kohtadesse;
- suvine kohalike maanteedee hõõveldamine vastavalt vajadusele
- sügisene kohalike maanteedee hõõveldamine;
- talvised lumetõrjetööd vastavalt vajadusele;
- teeäärte võsast puhastamine sügisel või varakevadel;
- erateede talviste lumetõrjetööde toetamine valla eelarvest.
- teeäärte niitmine

Arenguvisioon:

1. Iga-aastase detailse teeholduskava koostamine.
2. Pika-ajalise valla teehooldekava koostamine;

5. ELAMUMAJANDUS: SOOJAVARUSTUS, ÜHISVEEVÄRK-KANALISATSIOON JA PUHASTUSSEADMED * ETTEVÕTLUS *KAUBANDUS * VALLA EELARVE

5. 1 ELAMUMAJANDUS

Lähitulevikus ei ole Võru vallas suurelamute ehitamist ette näha. Seevastu on hoogustunud ühepereelamute ehitamine. Jätkub suvilate ümberehitamine elamuteks.

Võru vallal on munitsipaal korterid 7 ja sotsiaalkortereid 17.

Võru vallas on enamikus majades moodustatud korteriühistud.

Võru vallas on algatatud aastatel 2003- 2007 32 detailplaneeringut kokku 284

väikeelamukrundi ja 36 tootmis-või ärimaa krundi moodustamiseks, 1 planeering 2 korterelamu ehitamiseks kokku 24 korteriga, Täiendavalt on algatatud 2 planeeringut õppehoonete maa määramiseks.

Ehitisregistri andmetel oli 2007.a alguse seisuga Võru vallas 2127 elamut.

Elamutena käsitletakse:

Üksikelamu

Ridaelamu või kaksikelamu sektsioon (juhul kui on oma katus ja sissepääs maapinnalt)

Suvila, aiamaaja

Kaksikelamu

Muu kahe korteriga elamu

Ridaelamu

Muu kolme või enama korteriga elamu

Päevakeskus

Tugikodu

Varjupaik

Lastekodu

Noortekodu

Üldhooldekodu

Koolkodu

Sotsiaalse rehabilitatsiooni keskus

Erihooldekodu

Ühiselamu üliõpilastele või õpilastele

Ühiselamu teistele sotsiaalsetele gruppidele

Eluruumide arv oli 2981 ja eluruume kokku 192709,05 m².

Elanike arv oli 5034.

See teeb 1,7 inimest ühe eluaseme kohta ning 38,3 m² eluruumide pinda elaniku kohta.

Eluhooneid on kokku vallas 2127. Nendest üksikelamuna on registris 1187, kolme või enama korteriga elamuna 75, suvila – aiamaajana 856, ridaelamuid 4. Ülejäänud on sega kasutusega (näit. elamu-küün jne.)

Kandekonstruksioonilt on 1187 elamut puithooned, tellis – väikeplokk on 290 hoonet, suurpaneel hooned on 12. Ülejäänud on segakonstruksiooniga.

Ehitusaastad: kuni kuni 1900 174 tk
1900 – 1944 395 tk
1945 – 1990 990 tk
peale 1990 202 tk
andmed puudu 366 tk

Elamutest 184 on ühisveevarustusega ja 45 on kaugkeskküttega.

Alljärgnevalt on ära toodud Võru vallas olevad elamute arv külade lõikes 01.01.2007.a. seisuga.

Asula	Ehitiste arv	Ehitisalune pind	suletud neto-pind/avatud brutopind	Eluruumide arv	Eluruumide pind	Tubade arv
Hannuste küla	6	728	651,4	6	443,3	14
Juba küla	18	1915	2099,3	18	1749,4	50
Kasaritsa küla	16	2182	2112	17	1531,8	51
Kirumpää küla	148	9410,1	8828,65	180	7536,71	259
Kolepi küla	57	5043,28	5542,4	57	4608,8	124
Koloreino küla	29	3736,1	4334,8	29	2723,4	56
Kose alevik	354	29325,4	38865,85	462	28544,76	836
Kusma küla	4	497	505,3	4	332,4	14
Kärnamäe küla	7	820	775,2	7	685,6	21
Käätso küla	29	2859,3	2846,38	29	2274,6	66
Lapi küla	9	1039	1026,4	9	882,4	33
Lompka	25	2566,7	2201,9	25	1621	39
Loosu küla	63	7271,2	8241,04	62	6045,62	172
Meegomäe küla	228	18649,37	19100,69	237	15866,31	429
Meeliku küla	31	3814,2	3485,8	31	2783,8	78
Mõisamäe küla	13	1410	1371,9	13	973,9	32
Mõksi küla	23	2448,1	2237,3	23	1947,7	50
Navi küla	117	11087,2	11356,6	135	9439,1	273
Nooska küla	22	2529,1	3334,9	22	2513,7	63
Palometsa küla	26	2795,2	3025,1	35	2443,7	78
Parksepa alevik	53	13920,3	28291,2	327	19637,4	707
Puiga küla	25	5337	10421,6	122	7554,7	253
Raiste küla	35	4544	4682,4	49	3811,3	135
Raudsepa küla	5	802,6	834,6	5	586	16
Roosisaare küla	22	1897,7	2075,2	22	1701,7	52
Räpo küla	25	2953,9	2674,5	25	2021,6	46
Sika	38	4344,9	4312,8	37	3059,5	91
Tagaküla küla	42	4492,97	4022,13	42	3278,13	90
Tootsi küla	18	2108,7	1880,8	20	1601,8	36
Umbsaare küla	18	2157,3	2135,3	18	1657,1	42
Vagula küla	48	4391,9	4089,6	48	3411,7	93
Vana-Nursi küla	9	1639,6	1202,9	12	1041,9	49
Verijärve küla	52	6452,8	7692,57	57	5706,81	169
Võlsi küla	80	6516,13	6648,3	96	5860,4	131
Võrumõisa küla	338	15692,3	15016,41	355	13148,21	441
Võrusoo küla	5	406	313	5	285,8	11
Väimela alevik	76	17521,2	33901,5	327	22678	695
Väiso küla	13	981,5	805	13	719	26
Vald kokku	2127	206287,05	252942,72	2981	192709,05	5821

Tulevikus on põhiliseks elamuehituse suunaks

1. ühepere elamute ehitamine
2. olemasolevate elamute rekonstrueerimine
3. olemasolevate aiamaajade ja suvilate kohandamine ja rekonstrueerimine aastaringseks elamiseks

Valla üldplaneeringuga on määratud elamuehituse alad (tiheasustus, hajaasustus) ja elamuehituse põhimõtted. Võttes arvesse, et ühisveevarustuse ja kanalisatsiooniga on varustatud ainult väike osa valla elamutest, tuleb vallavalitsusel leida täiendavaid vahendeid selleks, et viia veevarustus ja kanalisatsioon vastavusse kvaliteetse elukeskkonna nõuetega.

Tulevikuvision:

1. lahendada kaugemas tulevikus koos Võru linnaga vee- ja kanalisatsioonisüsteemi väljaehitamise küsimused aiandusühistute piirkondades;
2. kujundada Kanariku 7 majast Parksepa sotsiaalmaja;
3. osta vajaduse korral juurde elamispinda sotsiaalkorteriteks;
4. teostada aiamaajade elamuteks ümbehitamisega planeeringud endiste aianduskooperatiivide piirkondades (planeeringud peavad andma lahenduse ühisveevärgi, elektrivarustuse, teedevõrgu jne arenguks).

5.2 SOOJAVARUSTUS

Võru vallas asuvad katlamajad on erastatud: soojusenergia tootmise ja müügiga tegelevad Parksepa alevikus OÜ PAR-CAL, Väimela alevikus OÜ Vee-ekspert, Puiga külas Puiga Soojus. Nimetatud firmad tegelevad ka katlamajade rekonstrueerimisega, soojatransside korrashoiu ja arendamisega. Vallavalitsus toetab asulates kaugkütte säilimist.

Alevikest on moodustatud kaugküttepiirkond Väimela alevikus. Puiga külas ja Parksepa alevikus moodustatakse kaugküttepiirkonnad Võru valla üldplaneeringu valmimisega. Hetkel on käimas OÜ Vee-Eksperdi poolt ehitustööd uue katla ülespanekuks Väimela katlamajas.

Soojusenergiat müüdi 2005.a. kütteperioodil järgmiselt:

Parksepa	3653	MWh	kõetav	kubatuur	104000	m ³
Väimela	4412,91	MWh	kõetav	kubatuur	88000	m ³
Puiga	1297	MWh	kõetav	kubatuur	44000	m ³

Kõik tarbijad on varustatud soojusenergia arvestiga (kesküte ja soe vesi).

Ainult Väimela alevikus on säilinud sooja tarbevee tootmine.

Tulevikus saavad uued elamud liituda kehtestatud kaugküttepiirkondadega, perspektiivsed suuremad keskküttega liitujad saavad olema Puiga külas Puiga lasteaed juudeehituse näol ja ehitata Puiga spordihoone.

Tulevikuvision:

1. tagada majasisene keskküttesüsteemi tasakaalustamine korteriühistute ja teiste majavalidajate poolt;
2. soosida tervikliku kaugkütte säilitamist majas, sest iga üksiku tarbija terviklikust süsteemist väljalangemine tõstab ülejäänutele soojusenergia hinda;
3. jätkata vallale kuuluvates hoonetes soojapidavuse parandamiseks vajalike tööde teostamist (uste ja akende vahetamine, välisseinte soojustamine) 2005 ja 2007.a. on soojustatud ja välja vahetatud Parksepa Keskkooli aknad, 2007.a. soojustatud Väimela lasteaia välisfassaad ja osaliselt Puiga Põhikool.
4. kaugküttepiirkondade kehtastamine Puiga külas ja Parksepa alevikus toimub üldplaneeringu vastuvõtmisega.

5.3 ÜHISVEEVÄRK, -KANALISATSIOON JA PUHASTUSSEADMED

2005.a. kinnitati Võru Vallavolikogu poolt Võru valla ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni

arengukava. Selle kohaselt on ettenähtud lisaks olemasolevate torustike renoveerimistöödele uute vee-ning kanalisatsioonitrasside väljaehitamine liitumisega Võru linna ühisveevärgi-ja kanalisatsioonitrassidega järgmistes piirkondades:

Kose aleviku aiandid, Meegomäe aiandid, Võrumõisa aiandid, Konnametsa aiandid, Võlsi tee ja aiandite piirkond, Navi küla, Kirumpää küla.

2008.a. loodi valla vee-ettevõtte OÜ Võru valla veevõrk, mille ülesandeks on veemajanduse korrastamine ja vee-ning kanalisatsioonivarustuse väljaehitamise korraldamine vallas.

Võru valla ühisveevärgi ja –kanalisatsiooni süsteemid anti 1999.aastal konkursi korras tähtajaga 5+5 aastat rendile OÜ-le Väimela Soojus (rendileping pikeneb 5 aastaks, kui rentnik on korrektselt täitnud rendilepingu kõiki tingimusi).

Ühisveevõrk ja kanalisatsioon paikneb Võru valla alevikes ja külates järgmiselt:

Parksepa alevik	750 elanikku, keskkool, lasteaed, kauplused, Lapi Metallitööd AS, AS Kagu-Eesti Turvas.
Väimela alevik	Õunaai puurkaevu piirkond, 90 elanikku
Väimela alevik	Suurfarmi puurkaevu piirkond, 45 elanikku, Väimela POÜ laudad, Võruma Kutsehariduskeskuse Tehnomaja, AS Rauameister jt
Väimela alevik	Tehnikumi puurkaevu piirkond, 650 elanikku, Võrumaa Kutsehariduskeskuse peahoone, ühiselamud, Väimela Tervsekeskus, lasteaed jt
Kose alevik	300 elanikku, korrusmajad ja Valgjärve tänava individuaalmajad
Kose alevik	Kirepi puurkaevu piirkond, 60 elanikku Sinilille ja Kullerkupu tänav
Puiga küla	300 elanikku, põhikool, lasteaed, ettevõtted.
Navi küla	40 elanikku, Jaagumäe talu sigalad
Meegomäe külas	Võru Lahingukool, AS Lõuna-Eesti Haigla

Kose aleviku Operimäe piirkonda teenindab AS Võru Vesi. Kose aleviku reovesi kanaliseeritakse Võru linna kanalisatsioonisüsteemi.

Suuremad põhjavee tarbijad on veel AS Võru Juust, Lõuna-Eesti Haigla AS, Väimela POÜ laudad Raistes ja Vagulas. Kokku paikneb Võru vallas umbes 70 kasutuses olevat puurkaevu.

AS Lõuna-Eesti Haigla territooriumil ühendab erinevaid haiglahooneid veetrassid pikkusega 358 m. Nimetatud veetrassid vajavad rekonstrueerimist ning veetötlusseadmed täiustamist, millega vähendatakse raua-ja mangaani sisaldust vees.

Veemõõtjad on paigaldatud kõikidesse vallale kuuluvatesse pumbajaamadesse (näitude alusel maksab vee-ettevõtte vee ressursimaksu) ja tarbijatele.

2007.a. kevadel käivitus Võru maakonnas hajaasustuse veeprogramm, mille käigus püütakse lahendada hajaasustuses elavate inimeste veeprobleeme läbi uute salv-ja puurkaevude rajamise toetamise ning kaevude puhastamise rahatamise.

Suuremad investeeringud ühisveevärki lähiaastatel on olnud:

2004-2007 aastal tehtud investeeringud:

Puiga puhastusseadmete rekonstrueerimine	1 170 000 EEK
Parksepa Tootmispargi arendamise raames veetorustiku väljavahetamine	900 000 EEK
Väimela Tööstusala infrastruktuuri arendamine	4 506 420 EEK
Räpina mnt. kortermajade vee-ja kanalisatsioonitrass ja pumpla	618 000 EEK
Võlsi tee ühisveevärgi arendamine	780 000 EEK
Parksepa reoveepuhasti rekonstrueerimine	2 000 000 EEK
KOKKU:	9 974 420 EEK

Seoses veemõõtjate paigaldamisega on vee tarbimine oluliselt langenud. Kui 1990. aastal tarbiti keskmiselt 250 liitrit vett inimese kohta ööpäevas, siis käesolevaks ajaks on tarbimine langenud 60-80 liitrini. Vähene tarbimine põhjustab vee kvaliteedi langust torustikus (torustiku läbimõõdud on mõeldud tunduvalt suuremaks tarbimiseks).

Tulevikuvision:

1. Väimela reoveepuhasti rekonstrueerimine 2 500 000 EEK

KIK 2 250 000 EEK; vald 250 000 EEK

2. 2008.-2012.a uute vee-ja kanalisatsioonitrasside ja ülepumplate ehitamine ning olemasolevate renoveerimine.

3. Täiendada Võru valla ühisveevärgi-ja kanalisatsiooni arengukava, viia sisse muudatused AS Lõuna-Eesti Haigla veetrasside ja veetöötlusseadmete rekonstrueerimiseks, toetada vahendite leidmisel trasside rekonstrueerimiseks.

4. Finantsallikate leidmine Euroopa Liidu struktuurfondidelt, Keskkonna Investeeringute Keskuselt.

5. Puiga puhastusseadmete viimine kooskõlla keskkonnanõuetele.

6. Sadeveekanalisatsiooni arendamine suuremates keskustes.

7. Osaleda hajaasustuse veeprogrammis;

5.4 ETTEVÕTLUS

01.01.2008.a. seisuga oli Võru valla territooriumil äriregistrisse kantud 331 ettevõtjat ning 78 mittetulundusühingut. Ettevõtlus on koondunud peamiselt alevikesse. Puidutöötlemisettevõtted asuvad Puigal, Umbsaares, Kosel, Käätsol ja Väimelas.

Põllumajandus on rohkem arenenud Võru valla põhjapoolsetel aladel, kus tegutsevad Väimela POÜ ja Jaagumäe talu.

Arenenud on kaubandus (enamik kauplusi asub alevikes ja Puiga, Navi ja Kasarista külas, hulгимүүгифirmad endises varumiskontoris). Peale firmade, mis töötlevad kohalikku toorainet (saakaatrid, mööblitootjad), on Väimelas, Parksepa ja Võrusoo külas kolm ettevõtet, mille põhitoodanguks on metallkonstruktsioonid, Puigal ja Kosel töötavad autode remondi ja hooldusega tegelevad ettevõtted.

Lisaks ettevõtetele, mis tegelevad otseselt tootmisega, on põhiliselt endise Kasaritsa valla territooriumil ka mitmeid turismitalusid ja Kütioru puhkekeskus. Enamasti tegeletaksegi vallas ettevõtlusega, mis on varasemate aastate jooksul välja kujunenud, milleks on olemas tootmishooned, vastav sisseade ja teataval määral ka väljakujunenud oskustööjõud, ning ettevõtlusega, mille jaoks saab kasutada kohalikku toorainet.

2006.a. omistati Võru maavanema poolt maakonna väikeettevõtjate auhind „Väike vedur“ Ritico OÜ-le, mis tegeleb jalatsitootmisega.

Valla territooriumil asuvad järgmised suuremad ettevõtted:

Ettevõte	Tegevusala	Asukoht
AS Barrus	saetööstus, puidukuivatamine	Verijärve küla
Väimela POÜ	põllumajandus	Väimela alevik
Lapi Metallitööd AS	metallja plastmasstööd	Parksepa alevik
Kagu-Eesti Turvas AS	turba tootmine	Parksepa alevik
Arke AS	toitlustus	Väimela alevik
Rauameister AS	metallkonstruktsioonid	Väimela alevik
Võru Hallid AS	metallkonstruktsioonid	Võrusoo küla
GM Panels OÜ	liimpuit	Võrusoo küla
Ritico OÜ	jalatsite tootmine	Kirumpää küla
Anro PT OÜ	mööbli detailide tootmine	Kose alevik
Iibis Puit AS	saetööstus	Kasaritsa küla
Jaagumäe tootmistalu	põllumajandus	Navi küla
Arke Kaubandus OÜ	kaubandus	Parksepa ja Väimela
OÜ Atorat	puidu kokkuost	Puiga küla
Kapa Puit OÜ	saetööstus	Umbsaare küla
Taivi OÜ	saetööstus	Puiga küla
Vebasta PT OÜ	saetööstus	Käätsõ küla
FIE Voitka Raul	mööbli tootmine	Kose alevik
Kristeni Kütused AS	kütteinete müük	Võrusoo küla
AS Sirje	mööbli tootmine	Võrusoo küla
H-Central AS	hakkepuidu tootmine	Umbsaare küla
OÜ Puigar	autolammutus,-remont	Puiga küla

Tulevikuvision:

1. viia läbi täiendõpet Võrumaa Kutsehariduskeskuse baasil
2. Parksepa ja Väimela tööstusala kujundamine (puidu- ja metallitöötlemise tehnoloogia, materjalide töötlemine, IT lahendused, disain).
3. Toetada ettevõtluse arendamist läbi infrastruktuuri arendamise sh. juurdepääsuteede arendamist tööstuspiirkondades (Väimelas, Parksepas, Umbsaares)
4. Võrusoo tööstuala üleminek Võru linnale.

5. 5 KESKKONNAKAITSE JA JÄÄTMEMAJANDUS

Võru valla territooriumil Räpo külas asub maakonna ainuke kasutuses olev prügil. Räpo prügilat haldab AS Ragn-Sells. Räpo prügil ei vasta Euroopa Liidu nõuetele ning suletakse 2009. aastal. Lõuna - Eestit hakkab teenindama Kagu-Eesti jäätmekeskus ning 3-4 jäätmejaama, kuhu kogutakse taaskasutusse minevaid jäätmeid (plastik, paber) ja eritöötlemist vajavad jäätmeid (ohtlikud jäätmed, romuelektronika). Jäätmejaamad on valminud või osaliselt valminud Võru linnas (Räpina mnt 22, endine OÜ Võrko territoorium), Rõuge vallas, Vastseliina vallas.

Prügiveo teenust osutavad vallas AS Ragn-Sells (koos konteinerite rentimisega), Võru Onkel OÜ. Vastavalt jäätmeseadusele on kohalik omavalitsus kohustatud korraldama oma haldusterritooriumil korraldatud jäätmevedu, millega hõlmatakse nii tihe- ja hajaasustusalad. Suurimaks probleemiks korraldatud jäätmeveoga liitumisel on suvilapiirkonnad, kus aktiivsem elu- ja tegevusperiood on suvekuudel.

SA Navi Järved taotlesid Navi Põrmujärve saneerimiseks toetust SA Keskkonnainvesteeringute Keskuselt, kes toetab Põrmujärve saneerimist 5,4 miljoni krooniga.

Fekaalivedu on võimalik tellida vastavat litsentsi omavatel ettevõtjatel. Fekaalid punkerdatakse AS-i Võru Vesi puhastusseadmetesse.

Koostöös Keskkonnainvesteeringute Keskusega likvideeriti 2002. aastal Navi ja Võlsi prügimägi, 2003. aastal Parksepa prügimägi (52 000 krooni), korraldati jäätmekäitlust suvilapiirkondades (2006 aastal)

Ohtlikke jäätmeid, vanarehve ning romuelektronikat on elanikkonnal võimalik tasuta ära anda OÜ Võrko territooriumil asuvasse jäätmejaama, Võru linna bensiinjaamades (patareid, akud) ja igal aastal toimuva ohtlike jäätmete kogumisaktsiooni käigus.

Vastavalt kehtivale pakendiseadusele on edukalt käivitunud klaas-, plast- ja plekktaara kokkuost elanikelt. Taaraautomaadid asuvad valla alevike suuremates toidukauplustes (Väimelas, Parksepas).

Pakendikogumiskonteinerid asuvad veel Navi külas ja Tagakülas.

Võru valla territooriumil asub osaliselt Haanja Looduspark, Verijärve ja Andsjärvede maastikukaitseala, kus kehtivad piirangud majanduslikuks ja ehituslikuks tegevuseks.

Tulevikuvision:

1. läbi viia kogu valla territooriumi hõlmav korraldatud jäätmevedu;
2. Räpo prügila sulgemine ja sellest tulenev seirekohustus;
3. Koostöös Võru linnaga segaolmejäätmete ümberlaadimisjaama projekteerimine ja rajamine Umbsaare külla või Võru reoveepuhasti territooriumile;
2. tõhustada prügi esmast sorteerimist suurte kortermajade juures (klaasi, paberi, plastiku tarbeks eraldi konteinerid);
3. propageerida elanikele loodushoidu ja säästva arengu põhimõtteid, arendada tihedat koostööd taaskasutusorganisatsioonidega pakendijäätmete kogumisvõrgustiku laiendamiseks.
4. keskkonnateadlikkuse edendamine ja jäätmete koguste vähendamine
5. võimalusel keskkonnaprojektide toetamine.

5. 6 VALLA EELARVE

Omavalitsuse eelarvepoliitika aluseks on maksumaksjate raha otstarbekas ja säästlik käsutamine.

Volikogu ainupädevusse kuulub valla eelarve vastuvõtmine ja muutmine, selle täitmise aruande kinnitamine.

Eelarve koostamise aluseks on valla arengukava ja volikogu poolt kinnitatud eelarve koostamise ning kontrollimise kord. Rahandusminister on kinnitanud eelarvetulude ja kulude klassifikaatori, mille alusel toimub kogu eelarve juhtimine.

Kui eelarve tuludest ei piisa arengukavas ettenähtud tegevuste täitmiseks, on võimalik kulude katteks võimalik võtta laenu. Laenu suurus omavalitsustele on kehtestatud valla-ja linnaeelarve seadusega. Võetava laenu summa ei tohi ületada 75% omatulude mahust ja aastane tagasimakse peab jääma alla 20% laenusummade ja-intresside kogusummast. Laenu võtmise otsustab volikogu. Laenudega finantseeritakse:

- volikogu poolt kinnitatud investeeringuid
- EL projektide omaosalust

Laenukohustused 01.11.2008	Tähtajaga kuni 1 aasta	Kokku
Laenud	42 328,79	42 328,79

Lisaks eeltoodule on valla hallatava asutuse SA Puiga Spordihoone laenukoormus 5,2 miljonit krooni tähtajaga 10 aastat.